

En ze leefden nog lang en gelukkig:

Veranderende opvattingen rond huwelijk en scheiding op Malta

“Scheiding: God wil het niet”

Laura de Bruijn

Bachelorscriptie Culturele Antropologie

En ze leefden nog lang en gelukkig:

Veranderende opvattingen rond huwelijk en scheiding op Malta.

Bachelorscriptie Culturele Antropologie

Laura de Bruijn Soteras

Universiteit van Utrecht

Juni 2011

Begeleider: Ralph Rozema

E-mail: L.E.DeBruijn@students.uu.nl

Studentnummer: 0484679

Afbeelding door Christian Peregín

Inhoudsopgave

Dankwoord	
1. Inleiding	4
2.Theoretisch kader: Veranderende opvattingen rond huwelijk en scheiding	7
2.1 Verwantschap, allianties en huwelijk	7
2.2 Visie op huwelijk vanuit het idee van romantische liefde	8
2.3 Huwelijk en scheiding gezien vanuit het christendom	11
3. Context: Het debat rond echtscheiding in Malta	14
4. Uitwegen uit de echt	17
4.1 De nietigverklaring	17
4.2 Scheiding van tafel en bed	18
4.3 Scheiding in het buitenland	20
5. De invloed van de scheidingsregel op het dagelijkse leven	22
5.1 Nietigverklaringen in de praktijk	22
5.1.1 Beleving van de processen	22
5.1.2 Lange procedures	24
5.1.3 Conclusie	27
5.2 Problemen met scheiding van tafel en bed	27
5.2.1 Op de koop toe, leven met financiële stress	27
5.2.2 Eis om trouw te blijven	29
5.2.3 Samenwonen	30

5.2.4 Kinderen	32
5. 2.5 Doopnamen	33
5. 3 Problemen met scheidingen in het buitenland	34
6. Het debat over scheiding	37
6.1 LE: Tegen de introductie van scheiding !	37
6.1.1 De beïnvloeding van de publieke opinie	38
6. 2 IVA: Voor de introductie van scheiding	40
6. 2.2 De beïnvloeding van de publieke opinie	40
6.3 Het referendum - David versus Goliath	42
7. Conclusie	46
8. Literatuur	49
Bijlagen	53
1. Reflectie Verslag	53
9. 2 Abstract in English	56
9.3 Overig	59

1. Inleiding

“ Wat is een huwelijk op papier nu waard als je in werkelijkheid elkaar nooit meer ziet, niet samen woont, niets samen deelt ? Het is net alsof iemand niet meer bestaat, maar overleden en die je dan niet kan begraven. Een einde van een huwelijk kan je op Malta niet afsluiten. Ik ben nog steeds de vrouw van; het is bespottelijk dat ze dat een huwelijk vinden. We leven een leugen, omdat we dan goede christenen zijn, terwijl ik niet eens iets met religie heb. Ik wil dat er een einde komt aan deze hypocrisie. Ik wil gewoon kunnen scheiden.” (Christina, 24 maart)

Malta is het laatste land in Europa waar nog niet mag worden gescheiden. Die situatie kwam in de het nieuws door een referendum in mei 2011 over de mogelijke introductie van scheiding in Malta. Dat riep bij mij veel vragen op en was voor mij aanleiding om mijn onderzoek op Malta te gaan doen. Mijn onderzoek vond plaats in de aanloop naar het referendum. Hoewel de oorspronkelijke opvattingen over het huwelijk sterk in wetgeving verankerd zijn, wordt de bestaande wet op verschillende manieren uitgedaagd. We zullen zien hoe de wetgeving sancties oplegt aan hen die zonder te huwen bij hun nieuwe partner willen zijn. Daarnaast zien we ook dat er sociale en religieuze uitsluiting kan plaatsvinden op basis van de huwelijksstatus. Veel mensen zijn echter bereid om bij hun nieuwe geliefden te zijn, ook al ondervinden ze soms last van de wetgeving. Anderen zoeken een oplossing door in het buitenland te scheiden. Door dit gedrag dagen mensen de gevestigde orde uit. Dit heeft geleid tot een publieke debat over scheiding en uiteindelijk tot het referendum.

Het scheidingsverbod op Malta heeft te maken met de traditioneel grote invloed van het rooms-katholicisme, maar het verbod staat steeds meer onder druk. In een wereld waar globalisering doordringt tot in de poriën van de meest afgelegen plattelandsgemeenschap staat ook de Maltese samenleving onder invloed en druk van andere ideologieën en culturen. Eigenheid, geloofsovertuiging, behoud van identiteit, behoud van normen, waarden en tradities, rolverdeling en opvoeding zijn essentieel voor elke gemeenschap, maar voor een klein land als Malta, dat zich in 2004 aansloot bij de Europese Unie, lijkt het haast onmogelijk om te blijven zoals het ooit was: een onneembare katholieke vesting in een zee van vijandig secularisme.

Ik stelde mezelf ten doel om me met name te richten op de wens voor verandering en te onderzoeken wat het feit dat scheiding en hertrouwen op Malta onwettig en onmogelijk is, betekent voor de Maltese gemeenschap. De hoofdvraag waarop ik een antwoord zocht was dan ook: Hoe worden het dagelijks leven en het politieke debat op Malta beïnvloed door het feit dat scheiding onmogelijk is? Voor tien weken vertrok in naar Malta om antwoorden te vinden op de vragen die ik

me had gesteld. Van één februari tot 17 april 2011 verbleef ik in Slima en heb ik met de hulp van veel informanten dit onderzoek kunnen doen.

Er is nog niet veel, maar wel wat onderzoek gedaan naar scheiding. Lawton en Rubens (2001) keken hierbij specifiek naar de relatie tussen scheiding en veranderingen in de religieuze identiteit. Ze stelden vast dat kinderen met gescheiden ouders eerder van religie veranderden of afstand namen van hun religie. Daarnaast hebben Rao en Keshar (2002) onderzoek gedaan naar de invloed van de familie op het scheidingsproces. Dit is interessant als we iets willen zeggen over de gevolgen van scheiding op de samenleving. Tot slot noem ik het onderzoek van W.kung, Hung en Chang (2004). Zij deden onderzoek naar de invloed van de sociaal-culturele context en hoe deze de ervaringen van gescheiden vrouwen in Hong Kong beïnvloeden. Er zijn een aantal elementen uit dit onderzoek die overeenkomen met de situatie in Malta en dus kunnen deze bevindingen houvast bieden. Alle bovengenoemde onderzoeken hebben plaats gevonden op andere locaties dan Malta.

Voor het vinden van informanten maakte ik gebruik van bestaande netwerken van verschillende organisaties, soms waren dit digitale netwerken. Zo heb ik via de facebook site van de IVA beweging, die zich inzet voor de introductie van scheiding, gericht kunnen zoeken naar informanten die anders moeilijk te vinden waren. Toch ben ik de meeste informanten op de meest onverwachte momenten tegengekomen. Wanneer ik stond te wachten op de bus, bij het zoeken van een huis in de kroeg. Spontane praatje maken en vertellen wat je op Malta doet heeft me veel contacten opgeleverd. Hierdoor ontstond er een sneeuwbal effect.

Om een zo volledig mogelijk antwoord op de hoofdvraag te krijgen heb ik me gericht op het optekenen van verschillende ervaringen die men had met betrekking tot het beëindigen van een huwelijk. Al snel bleek dat deze ervaringen in verschillende categorieën ingedeeld konden worden. De respondenten waren allereerst te onderscheiden in voorstanders en tegenstanders van de introductie van scheiding. Ik heb deze groepen verder ingedeeld aan de hand van de procedures die men doorliep. Respondenten die een nietigverklaring van hun huwelijk probeerden te krijgen, zij die streefden naar een scheiding van tafel en bed (maar wel formeel getrouwd bleven) en degenen die een scheiding in het buitenland probeerden te regelen, werden de drie verschillende categorieën. Al deze ervaringen verschilden nog het meest van die van hen die tegen de introductie van scheiding waren en vaak een gelukkig huwelijk hadden. Door deze variëteit aan mensen aan het woord te laten is het mogelijk om te zien hoe een gebrek aan scheidingswetgeving verschillende uitwerkingen heeft op het dagelijkse leven van de mensen in Malta. Ook zien we dat deze verschillende ervaringen verschillende percepties van de samenleving creëren, die onderling strijden om erkenning en macht.

De uiteenlopende ervaringen kwamen vaak tot een botsing in het publieke debat dat gevoerd werd. Dus besteedde ik ook aandacht aan hoe de campagnes rond het referendum gevoerd werden. Hiervoor heb ik meer berust op participerende observatie, zo heb ik verschillende publieke debatten bezocht, was ik aanwezig bij de stemming in het parlement over de referendumvraag en was ik aanwezig bij televisiedebatten. Ik heb het debat op de voet gevolgd, hierbij werd ik geholpen door een andere groep informanten. Deze groep bestond uit politici zoals Jeffrey Pullicino Orlando, Evarist Bartolo, *Emmy Bezzina*, Josie Muscat en Michael Briguglio, aangevuld met Journalisten van de Malta Today en de advocate Deborah Scambri. Ze hebben me in staat gesteld op een andere manier naar het debat te kijken.

Dit alles zal in de volgende hoofdstukken duidelijk worden. Hoofdstuk twee geeft een overzicht van de theorieën over huwelijk hierin komt naar voren dat huwelijk verklaard is vanuit het vervullen van een aantal functies zoals het creëren van verwantschapsstructuren. Omdat deze kijk niet volledig is zal daarna aandacht worden besteed aan hoe er naar liefde gekeken is. Hierin wordt er een onderscheid gemaakt tussen een beeld van liefde waar individuele vrijheden centraal staan en een beeld van liefde waarin juist het stel, als eenheid centraal staat. Tot slot kijken we naar religieuze opvattingen over huwelijk en liefde. Hierna zal hoofdstuk drie in gaan op de situatie Malta. In hoofdstuk vier zal er een overzicht gegeven worden van de huidige regelingen om uit elkaar te kunnen gaan. Hoofdstuk vijf gaat over de invloed van de procedures op het dagelijkse leven, waarbij respondenten hun persoonlijke verhalen vertellen. In hoofdstuk zes zullen we kijken naar de argumenten van de beweging tegen de introductie van scheiding en hoe ze de publieke opinie beïnvloeden. Het zelfde zal gedaan worden voor de voorstanders. In hoofdstuk 7, de conclusie, worden de bevindingen op een rij gezet.

2. Theoretisch kader: Veranderende opvattingen rond huwelijk en scheiding

2.1 Verwantschap, allianties, en huwelijk

In de culturele antropologie wordt het huwelijk vooral benaderd vanuit verwantschapsperspectief. Lange tijd werd de familie gezien als de basis van sociale organisatie. Deze aanname, die steun verkreeg van Redcliff Brown (in Borman, 1996: 220) werd door Lévi-Strauss verworpen. Hij stelde dat niet de familie maar het huwelijk aan de basis van sociale organisatie lag. Claude Lévi-Strauss zag het huwelijk vooral in de context van het verenigen van nieuwe leden binnen de verwantschapsgroep. Kinderen geboren uit wettige huwelijken versterkten de verwantschapsgroepen. Het legale huwelijk was een middel om verwantschapsallianties te vestigen. Er waren volgens Levi Strauss verschillen in de manieren hoe vrouwen deel uit gingen maken van de allianties maar de onderliggende beweegredenen, versterking van de wettige bonden door het huwelijk, bleef gelden.

Borneman's observatie sluit hier bij aan, "Hence kinship cannot exist as a neutral unit before marriage because it allowed to establish itself only through specific forms of marriage" (Borneman, 1996: 221). Van vrijblijvendheid of neutraliteit is geen sprake, verwantschapsallianties zijn gebaseerd op het huwelijk. Deze verschillen zorgden niet voor een radicale verdeling binnen de antropologie. Zo schrijft Borneman het volgende: "I should emphasize that studies on kinship in the 1950 and 1960 did not so much divide anthropologists between the competing foci of descent and alliance, which was often the feeling at the time, as enable them to remain united around the same object: the heterosexual, married human" (Borneman, 1996).

Deze nadruk is terug te zien in een veelgebruikte definitie van het huwelijk door het Royal Anthropological Institute (1951:11, in Kottak 2004:515): Marriage is a union between a man and a woman such that the children born to the woman are recognized as legitimate offspring of both parents. Deze definitie legt de nadruk op het voortbestaan van groepen, hetgeen zowel voor de alliantie als afstamingstheorieën de spil van het huwelijk was. Stone (2000: 2) ziet het huwelijk als een systeem van wetten, regels en culturele ideologieën die vaststellen wie geschikte huwelijkskandidaten zijn, wanneer het een goed moment is om te trouwen en in welke context intieme heteroseksuele relaties toegestaan of verboden zijn, toegejuicht of ontmoedigd worden. Het zich houden aan deze regels zorgt voor een beloning, bijvoorbeeld de erkenning van kinderen. Ook

hieruit blijkt dat noch verwantschap noch huwelijk neutrale categorieën zijn. Het levert bepaalde privileges op en zij die zich niet aan de regels houden benadelen zichzelf. Toch is er kritiek op deze zienswijze. Bell (1997) stelt in *Defining marriage and legitimacy* dat de aanname foutief is. Kinderen kunnen volgens hem ook zonder huwelijk worden erkend, en hij stelt dat een huwelijk in veel samenlevingen niet voldoende zegt over de sociale positie van kinderen. Verder stelt hij dat er bijna geen samenleving is die de definitie van de Royal Anthropological Institute niet overschrijdt.

Een definitie gegeven door de antropoloog Michael Wesch (2008) die hier wel rekening mee houdt, luidt als volgt: "Union between two or more people that establish certain rights and obligations between people, between them and their children and between them and their in laws." Het laatste punt van kritiek van Bell is dat definities van huwelijk zich vaak richten op het definiëren van de functies van het huwelijk, maar volgens hem zou er aandacht moeten zijn voor het definiëren van de relaties tussen man en vrouw, los van de functies. Antropologen richten zich graag op de functies van het huwelijk, gelukkig is er steeds meer oog voor de emotionele kant van het huwelijk. Zo stelt Stone (2000:187) dat er eigenlijk slechts een generalisatie over huwelijk gemaakt kan worden, namelijk dat het om een intieme, of anders emotionele geladen, relatie gaat tussen getrouwen en dat het overal voor schoonfamilie zorgt.

2. 2. Visie op het huwelijk vanuit het idee van romantische liefde.

Ideeën over huwelijk zijn sterk beïnvloed door het concept romantische liefde dat de laatste decennia sterk aan verandering onderhevig is. Het is van belang om hier aandacht aan te besteden omdat deze verandering niet alleen doorklinkt in huwelijksmotieven, maar ook in de redenen om te scheiden. Uit *The origins of modern divorce* (Coontz, 2006) kan worden opgemaakt dat zich in Noord- Amerika en Europa een nieuw idee vestigde met betrekking tot het huwelijk. Het huwelijk zou niet langer gebaseerd zijn op het aangaan van nuttige allianties, het begrip liefde deed zijn intrede als huwelijksmotief. (Ook in *Modern lovers*, 2006:2 en Stone,2000 2000)

Waar het huwelijk eerst nog diende als een manier om invloedrijke banden te smeden met andere families, status te verhogen, economische zekerheid te waarborgen, militaire allianties te vormen of de werkkraft te vergroten werd dit geleidelijk aan vervangen door het idee dat liefde de reden moest zijn om te huwen. Coontz (2000, 2007) laat zien hoe dit idee door de afgelopen decennia gevormd is. Ze wijst ons op het feit dat plezier en emotioneel geluk steeds sterker binnen het huwelijk gezocht worden. Hoge verwachtingen aangaande plezier en emotioneel geluk binnen het huwelijk leiden tot zowel spanning als teleurstelling. Dit resulteert vaak in onvrede en deze onvrede met de gerezen situatie mondt des te vaker uit in een echtscheiding.

Ook sociaaleconomische veranderingen spelen mee. Vrouwen zijn in de loop van de jaren steeds onafhankelijker geworden zodat de noodzakelijkheid het huwelijk in stand te houden afnam. Coontz (2006:15) stelt dat het huwelijk, ondanks de toename van het aantal scheidingen, nog steeds hogelijk gewaardeerd wordt. De band tussen personen is belangrijker geworden, het belang van intimiteit en emotionele betrokkenheid is toegenomen. Het huwelijk heeft echter wel aan kracht ingeboet wat betreft de sociale aspecten. Zij noemt dit de de-institutionalisering van het huwelijk. Net zoals dat de de-institutionalisering van religie niet leidde tot het verdwijnen van godsdienst leidt de de-institutionalisering van het huwelijk niet tot verdwijnen van het huwelijk. (Coontz, 2007:15) Het leidt echter wel tot een andere waardering voor het huwelijk.

De literatuur maakt verder een onderscheid tussen huwelijk op basis van romantische liefde en huwelijk die gebaseerd is op basis van companionship. In *A cross-cultural study of romantic love* (Jankowiak en Fischer ,1992) wordt dit verschil als volgt beschreven: By romantic love we mean any intense attraction that involves the idealization of the other, within an erotic context, with the expectation of enduring for some time into the future. Romantic love stands in sharp contrast to the companionship phase of love (sometimes referred to as attachment) which is characterized by the growth of a more peaceful, comfortable, and fulfilling relationship; it is a strong and enduring affection built upon long term association. Ook in *Modern lovers* wordt dit onderscheid gemaakt. In *The modern mythology of romantic love* (Harrington en Bielby,1991) worden er ook twee kanten binnen het huwelijk geschetst: die van de traditionele liefde gebaseerd op toewijding, en die plaats maakt voor individuele ontwikkeling. Het huwelijk dient een vrijplaats te zijn waarin de partners zich zelf kunnen ontwikkelen en hun persoonlijke aspiraties weten te realiseren.

De opkomende idealen van het individu brengen de traditionele ideeën van constante toewijding in gevaar. De nadruk wordt gelegd op de groei en ontwikkeling van het individu in tegenstelling tot die van het echtpaar. De meer rebelse en impulsieve kanten van het zelf krijgen meer ruimte en het ideaal van de permanente relatie wordt ondermijnd. De moderne mythe van liefde ontkent de afhankelijkheid die onderdeel was van de traditionele liefde en stelt juist dat liefde in staat moet zijn om voortdurende verandering te doorstaan. De morele nadruk in de liefdesmythe ligt niet op een levenslange toewijding die samengaat met zelfopoffering maar om een leven vol keuze-mogelijkheden ten behoeve van zelfontwikkeling. (Harrington en Bielby,1991: 131) Volgens Swider (1980) is het niet zo dat dit nieuwe ideaal het oude ideaal van liefde, opoffering en trouw volledig verdrongen heeft. Onze cultuur kenmerkt zich nog steeds door dit ideaalbeeld. Er is echter steeds meer erkenning voor individuele behoeftes die los staan van relaties.

In het midden van de jaren 70 komen twee nieuwe begrippen in beeld. Onafhankelijkheid (independence) en wederzijdse afhankelijkheid (interdependence) worden sleutelbegrippen. Onafhankelijkheid past in Swiders notie van moderne liefde. De nadruk ligt hier op de ontwikkeling van het individu in plaats van de ontwikkeling van de relatie. Dit impliceert dat de groei van het zelf los staat van een relatie en dat een reciprociteitrelatie de ontwikkeling van het individu in de weg staat. Het concept van wederzijdse afhankelijkheid komt overeen met het culturele idee van de utopische liefde. Hierin zijn wederzijdse steun en opoffering voorwaarden voor zelfontwikkeling. Dit concept kenmerkt zich door een androgyn karakter; liefde binnen de relatie is de verantwoordelijkheid van beide partners, al is de relatie gebaseerd op de traditionele rolverdeling tussen man en vrouw. Uit bovenstaande beschrijvingen komt de conflicterende natuur van beide modellen duidelijk naar voren. (Harrington en Bielby,1991: 131)

Zowel in *The modern mythology of love* (Harrington en Bielby,1991) als in *A cross cultural perspective on romantic love* (Jankowiak, Fischer,1992) en *Modern lovers* (Hirsch en Wardlow,2006) blijkt dat ideeën over romantische liefde en huwelijk veranderen en beïnvloed worden door maatschappelijke ontwikkelingen. Zo lijkt de moderne verwachting dat een relatie bestand moet zijn tegen constante verandering het gevolg van mondialiseringprocessen. Een gevolg van mondialisering is dat de ideeën en beelden over liefde en huwelijk via media wijdverspreid zijn. Via boek, film en muziek worden denkbeelden over romantische liefde gelanceerd. Deze dragers van (denk)beelden hebben invloed op het wereldbeeld.

Toch is het niet zo dat romantische liefde een westerse uitvinding is die zich langzaam vanuit het centrum verspreidt naar de periferie. In *A cross cultural perspective on romantic love* (Jankowiak, Fischer 1992) wordt de conclusie getrokken dat romantische liefde en de relatie tot het huwelijk gezien kan worden als een universeel verschijnsel. Wel zijn er verschillen tussen en zelfs binnen culturen zoals verwoord in Swiders werk. De waardering van romantische liefde en de relatie die het tot het huwelijk heeft is per cultuur anders. Er zullen verschillende keuzes gemaakt worden aangaande de mate waarin individuele ontwikkeling een rol mag spelen binnen het huwelijk. De mate waarin onafhankelijkheid, wederzijdse afhankelijkheid en utopische liefde een rol spelen bij het bepalen van de kwaliteit van de relatie

Tot nu toe hebben we gezien hoe antropologen zich eerst voornamelijk richtten op de functies van het huwelijk. Ook zagen we dat hier kritiek op geuit werd. Er werd te weinig aandacht besteed aan de emotionele aspecten van de verbintenis. Om tegemoet te komen aan deze kritiek hebben we gekeken naar de veranderingen in liefdesopvattingen en gezien dat dit leidde tot nieuwe

betekenissen van dat huwelijk. Veranderingen met betrekking tot de betekenis van huwelijk verandert ook de betekenis van echtscheiding.

Andere visies op huwelijk komen voort uit religie. In de volgende paragraaf zal ik deze opvattingen verder onder de loep nemen. Hierbij beperk ik me tot de christelijke, en specifiek, de rooms-katholieke visie op het huwelijk omdat dit op Malta de meest dominante religieuze stroming is.

2.3. Huwelijk en scheiding gezien vanuit het christendom

Over het algemeen erkennen we twee soorten huwelijk: civiel huwelijk en religieus huwelijk. Het civiele huwelijk kenmerkt zich doordat het los staat van religieuze opvattingen, die in rituelen en ceremonies bij een religieus huwelijk tot uiting komen. Wel varieert de mate waarin het civiel huwelijk en religieus huwelijk gescheiden zijn. In Nederland zijn beide vormen van huwelijk strikt gescheiden, terwijl in Spanje, het kerkelijke huwelijk, ook als civiel huwelijk gerekend wordt. In Israël kan een civiel huwelijk zich slechts voltrekken wanneer er een religieuze ceremonie heeft plaats gevonden.

In Ierland bestaat geen onderscheid tussen beide vormen van huwelijk, daarom diende de grondwet ook aangepast te worden toen de scheidingswetgeving ingevoerd werd. Het dispuut werd uiteindelijk beslecht door de resultaten van het in 1995 gehouden referendum onder de Ierse bevolking. De uitkomst van het referendum gaf aan dat 50,3% van de Ieren vóór de legalisatie van echtscheiding was. De weg naar legalisering van echtscheiding in Ierland was lang en moeilijk geweest, mede door de rol en houding van de rooms-katholieke kerk (CNN 26 november 1995). De mate waarin religie een invloed heeft op huwelijk kan afgelezen worden aan de ruimte die in de wetgeving geboden wordt om afstand te nemen van religieuze opvattingen.

Religie speelt vaak een rol in discussies over het huwelijk, daarbij spelen heilige teksten een belangrijke rol. Het kerkelijk huwelijk is pas in de twaalfde eeuw opgenomen als een van de heilige sacramenten. Voor die tijd gaf de kerk een andere waarde aan het huwelijk. Dit werd met name gezien als een oplossing voor diegenen die geen celibatair leven konden leiden. De negatieve kijk van de kerk op seksualiteit maakte dat het huwelijk ook als weinig positief gezien werd. De kerk maakte zich niet zo druk over de totstandkoming van een huwelijk, de ontbinding van de echt was in hun ogen ook niet erg belangrijk. In vroegere tijden was er geen ceremonie nodig om een huwelijk te voltrekken.

Tegenwoordig wordt huwelijk positief gewaardeerd door de kerk en is het huwelijk geïnstitutionaliseerd. Er is binnen het Christendom een ceremonie nodig om het volwaardig te maken. Ook is scheiding niet meer zo gemakkelijk, al bestaat er nog wel een mogelijkheid om een huwelijk te ontbinden via een annulering. De relatie tussen echtgenoten is een symbool geworden voor de relatie tussen Christus en de kerk. De liefde voor Christus wordt gezien als het gene dat de gelovigen verbindt. Het gaat niet alleen om de aantrekkingskracht tussen twee personen maar vormt ook een getuigenis van Gods bestaan en de plaats van de kerk binnen het geloof. De liefde van het bruidspaar moet verbonden zijn aan trouw en toewijding. Het huwelijk wordt tevens gezien als een manier waarop een echtpaar dichter bij God kan komen.

Liefde en opoffering staan centraal in de kerk en wordt gezien als een vereiste voor het nastreven van heiligheid (Rogers, 2000). Opoffering voor de ander is vanuit de kerkelijke optiek een belangrijke uiting van liefde. Dit staat in sterk contrast met de groei naar individuele ontwikkeling zoals beschreven in het stuk van Harrington en Bielby (1991).

Een belangrijk punt van discussie is de vraag of een huwelijk nu wel of niet te beëindigen is. Het huwelijk maakt, tegenwoordig, deel uit van de heilige sacramenten en kan dus niet worden ontbonden. Toch kunnen huwelijken onder bepaalde omstandigheden nietig verklaard worden. Deze tegenstrijdigheid is gestoeld op een theologische discussie over de betrokkenheid van God bij het verenigen van de echtgenoten (zie Thatcher 1999 :34 t/m 38).

Het nietig verklaren van een huwelijk kan op verschillende gronden, een geaccepteerde reden is het ontberen van de psychologische capaciteit of volwassenheid die nodig is om verantwoordelijkheid voor het huwelijk te nemen. (Zyskowski, 1997). Ook wanneer men niet goed op de hoogte was van wat een huwelijk inhield, niet de intentie had om kinderen te krijgen of om trouw te zijn, of als men nog getrouwd was zijn gegronde redenen om over te gaan tot nietigverklaring van het huwelijk. Verder kan een huwelijk nietig worden verklaard als het huwelijk een manier was om zich te onttrekken aan armoede, wanneer een van de partners essentiële informatie over zijn persoon verzweg of door het huwelijk zich een nieuwe identiteit probeerde aan te meten. Ook wanneer de huwelijksceremonie niet voldeed aan de gestelde eisen was dit reden tot nietigverklaring. Het zijn de kerkelijke rechtbanken die de aangevoerde redenen toetsen en na goedkeuring gaan zij over tot nietigverklaring.

Het bovenstaande geeft weer dat er ook vanuit christelijk perspectief geen sprake is van een eenduidige visie met betrekking tot het huwelijk. Net als bij romantische liefde vinden we verschillende denkbeelden over hoe men zich het beste zou moeten gedragen. Een aantal van die ideeën komen worden vaker genoemd en lijken het meeste gewicht te krijgen. De dominantie visie

van de kerk op het huwelijk is die van een levenslange verbinding tussen man en vrouw aangegaan in de aanwezigheid van God. Tot de dood ons scheidt, geeft de christelijke visie weer aangaande de duur van de verbintenis.

Hoewel de mogelijkheid om een huwelijk te annuleren bestaat, is dit een moeilijk en langdurig proces, het ingaat immers in tegen het bovengenoemde principe. Paus Benedict XVI spreekt zich tijdens verschillende gelegenheden negatief uit over echtscheiding en het door hem vermeende gemak waarmee annulering gegeven wordt. In 2002 werden van alle aanvragen tot nietigverklaring 85 % door Europese kerkelijke rechtbanken goedgekeurd, zo schrijft het Italiaanse katholieke tijdschrift 30 Giorni (30 Giorni, in: Christian Centruy, 26 feb 2008).

3. Context: Het debat rond echtscheiding in Malta

Malta behoort op dit moment tot een van de weinige landen waar men niet kan scheiden. Het feit dat Malta geen echtscheidingswetgeving kent heeft alles te maken met de rol van het rooms-katholicisme in de Maltezer samenleving. Waar in de rest van West-Europa het christendom, inclusief het katholicisme, steeds meer aan betekenis en invloed heeft ingeboet, blijft het rooms-katholicisme een dominante rol spelen binnen vrijwel alle geledingen van de Maltese maatschappij. Bij de onafhankelijkheid van het Verenigd Koninkrijk in 1964 is in de grondwet het rooms-katholicisme opgenomen als staatsgodsdienst. Hoewel het Maltese rechtssysteem geworteld is in het algemeen Engels recht en het Romeins recht, gaat dit niet op voor wetgeving betreffende het huwelijk. De rooms-katholieke dogma's zijn hier, ook in de wetgeving, geldend.

Dit is terug te zien in de Marriage Act van Malta, die in 1995 van kracht ging. Het huwelijk is binnen de katholieke leer heilig, het behoort tot de zeven sacramenten. Deze doctrine komt duidelijk naar voren in de volgende zinsnede: wat God verbonden heeft, scheidt geen mens. Dit aspect van de katholieke ideologie betreffende het huwelijk is geldend in dit kleine land met een bevolking van nog geen half miljoen inwoners. Van die bevolking is echter wel 98% rooms-katholiek en het godsdienstig leven is uitermate belangrijk voor de Maltezers. Er is wettelijk geen duidelijke scheiding met betrekking tot huwelijk en religieuze opvattingen.

Dit maakt het lastig voor hen die deze ideeën afwijzen, de wet kan voor hen een obstakel worden om hun leven in te richten. Wetgeving reflecteert vaak de dominante opvattingen binnen een samenleving, dit kan gezien worden als de morele code van een samenleving. In het geval van Malta hangt deze dus sterk samen met religieuze opvattingen. Verschillen in morele opvattingen kunnen gebruikt worden als basis voor *othering* en op die manier groepen mensen wegzetten als inferieur terwijl de juistheid van het eigen handelen en of van de groep benadrukt worden. Uitsluiting van mensen kan dan het gevolg zijn en dit is terug te zien in de huwelijkswetgeving op Malta. Het civiele huwelijk kent een zeer sterke religieuze ondertoon en de kerk heeft een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van de wet op het huwelijk.

Lange tijd hebben politici echtscheiding als onderwerp vermeden, uit angst voor de verdeeldheid die het zou veroorzaken. Toch is het scheidingsdebat een terugkerend fenomeen in de Maltese politiek.

De twee belangrijkste politieke partijen in Malta zijn de Labour Party en de Christendemocratische Partit Nazzjonalista (PN). In 1996 legde Joe Brincat van de Labour Party een Divorce Bill voor aan het parlement, maar deze werd verworpen. Op vijftien september 2010 werd er een tweede poging gedaan om echtscheidingswetgeving op de politieke agenda te zetten. Jeffrey Pullicino Orlando (PN) presenteerde zijn Divorce Bill, hierin staat dat scheiding toegestaan moet worden mits men al vier jaar niet meer samenwoont. Dit staat in schril contrast met de opvattingen van de minister president, Lawrence Gonzi, die uitgesproken tegen scheiding is (Debono 2010; Vella 2010).

Er is duidelijk geen eenheid binnen de politieke partijen, zowel binnen de PN als binnen Labour zijn de stemmen verdeeld. De minister president, partijgenoot van Pullicino, is tegen zijn voorstel, maar ook binnen Labour zijn er tegenstanders, dit ondanks het gegeven dat Joseph Muscat, partijvoorzitter, voor het initiatief is. De enige partij die al sinds de 80er jaren voor echtscheidingswetgeving pleit, Alternattiva Demokratika, is niet in het parlement vertegenwoordigd.

Deze verdeeldheid heeft geleid tot het Cross Party Initiative(IVA). Dit is een politiek initiatief van partijleden van verschillende politieke partijen die door middel van deze campagne het wetsvoorstel door het parlement hopen te loodsen (Peregin,2010, Times of Malta 14 november 2010). Het initiatief ondersteunt andere bewegingen, zoals de Maltese Divorce Movement, die al jaar en dag strijden voor wetswijziging. Er lijkt een hoop op het spel te staan. Niet alleen moeten burgers overtuigd worden, ook veel politici lijken te wikken en te wegen. Parlements lid Marlene Pullicino van de Labour Party, gescheiden levend van Jeffrey Pullicino, heeft publiekelijk aangekondigd dat zij nu vóór een wetswijziging is. Anders dan twee jaar terug is ze nu van mening dat het niet tegen het katholieke geloof ingaat als zij vóór wetswijziging stemt (Said, 2010).

Niet alleen in de politiek heerst er verdeeldheid, ook binnen de kerk zijn er verschillende opvattingen rondom een mogelijke wet op echtscheiding. Kort na de bekendmaking van het nieuwe wetsvoorstel riep aartsbisschop Paul Cremona ieder christelijk parlements lid op tegen het wetsvoorstel te stemmen (Vella, 2010). Dit ligt in lijn met de uitlatingen van Paus Benedictus XVI. Op 18 juli 2010 benadrukte hij dat de Maltezers zich sterk moesten maken om de bestaande wetgeving te behouden, dat men trots moest zijn op een staat die de stabiliteit van de familie waarborgt. In zijn oproep legde hij een verband tussen het legaliseren van echtscheiding en de introductie van legalisering van abortus die volgens de paus zeker zal volgen. Hij riep de Maltezers op hun respect voor het leven te blijven tonen. Hiermee speelde hij in op de angst van de Maltezers voor de introductie van een doodscultuur die bepalend zal zijn bij ethische kwesties zoals abortus en euthanasie. Ook de Cana Movement, een katholieke vrijwilligersorganisatie die gelovigen voorbereid op het huwelijk, reageerde afwijzend.

Evenals de Maltese politici, die hun inspiratie uit het eerder genoemde Ierse referendum uit 1995 putten, kijken ook de Maltese geestelijken naar het verleden. Zij hopen passende antwoorden te vinden op de vraag hoe zij met deze problematiek moeten omgaan. Het was de kerk in Ierland die deelname aan de communie van hen die gehuwd waren maar samenwoonden met hun nieuwe geliefde verbood. Met het onthouden van de communie, het meest belangrijke ritueel binnen de rooms-katholieke mis waarbij de gelovigen de hostie krijgen uitgereikt als teken van hun verbondenheid met Christus en zijn kerk, spraken de geestelijken hun afkeuring uit en gebruikten zij de heilige communie als drukmiddel in de maatschappelijke discussie. Ook de Maltese kerk en haar geestelijken gingen hiertoe over (Vella, 2010).

Jeffrey Pullicino Orlando deelde bij het aankondigen van zijn wetsvoorstel mee dat hij het wetsvoorstel in januari 2011 zal indienen. De minister-president heeft toegezegd dat het voorstel in 2011 behandeld zal worden. Er bestaat echter nog onduidelijkheid betreffende de procedurele afhandeling en ook het traject van een mogelijk referendum is nog niet geformaliseerd. De Maltese wet biedt de mogelijkheid tot een adviserend referendum mits 10% van de stemgerechtigden hun handtekening zetten onder een verzoek voor zo'n referendum. Zowel de formalisering van het referendum, de procedurele gang van zaken en de datum lijken deel uit te maken van de politieke strategieën die de uitslag van het referendum mede kunnen bepalen (Laveira, 2010).

Het idee om de echtscheidingsproblematiek te beslechten middels een referendum wordt zeker niet door iedereen warm verwelkomd. Naast kritiek van voormalige president Edward Fenech Adami wordt er ook inhoudelijke kritiek geuit door mensenrechtenexpert en rechter Giovanni Bonello. Bonello, die zeker niet alleen staat in deze, vindt dat het recht op scheiding een fundamenteel recht is en dat een dergelijk recht niet overgelaten kan worden aan de willekeur van de bevolking, zeker niet door het organiseren van een referendum (Adami, 2010).

Het politieke en maatschappelijke debat op Malta laat zien dat de oude opvattingen rondom huwelijk en scheiding op grote schaal ter discussie worden gesteld. De ogenschijnlijke rust die uitging van de situatie waarin er slechts een dominante, door het geloof gepropagandeerde, opvatting bestond is definitief voorbij. Verwarring en onzekerheid, kenmerken van globalisering en vernieuwing, hebben hun intrede gedaan. Jeffrey Pullicino Orlando's wetsvoorstel en het mogelijke referendum hebben er voor gezorgd dat echtscheidingswetgeving weer volop in het centrum van het maatschappelijk debat staan. Door dit debat heeft de Maltese bevolking de mogelijkheid naast de persoonlijke, ook de nationale moraal opnieuw te definiëren.

4. Uitwegen uit de echt

Er zijn drie verschillende wegen die men kan proberen te bewandelen om een uitweg te zoeken uit de echt. Hieronder volgt een overzicht van deze drie uitwegen: nietigverklaring, scheiding van tafel en bed en echtscheiding in het buitenland. Elk hebben ze hun eigen kenmerken en eigenaardigheden.

4.1 De nietigverklaring

Een nietigverklaring kan ofwel door de kerkelijke rechtbank dan wel de civiele rechtbank verstrekt worden. Een nietigverklaring houdt in dat men verklaart dat het huwelijk tussen de twee echtgenoten nooit bestaan heeft omdat het jawoord, gegeven bij de voltrekking, niet geldig was. Het is alsof het huwelijk nooit plaatsgevonden heeft en men is dan ook, na de uitspraak van nietigheid, vrij om te trouwen. De gronden voor een nietigverklaring zijn divers. Het kan gaan om zaken als impotentie, het niet willen krijgen van kinderen, trouwen wanneer men nog geen zestien jaar oud is, huwen van minderjarigen zonder toestemming van ouders of voogden of wanneer er sprake is van een te nauwe bloedverwantschap (zie voor een overzicht van alle gronden bijlage 3).

Als het huwelijk nooit heeft bestaan is men, uiteraard, vrij te huwen. Zowel voor de kerk als voor de staat worden huwelijken die worden aangegaan na een nietigverklaring gezien als eerste huwelijken. Op deze manier wordt het huwelijk als sacrament in stand gehouden. Kinderen die uit deze, niet geldige, huwelijken geboren zijn, worden wel wettelijk erkend.

Wanneer men een procedure wil starten wordt er allereerst gekeken of er een kans is dat het betreffende huwelijk aan de eisen voor een nietigverklaring voldoet. Als deze eerste inschatting positief is, zijn er verschillende manieren om de procedures te starten. Hoe men deze procedures kan starten is afhankelijk van de manier waarop men getrouwd is.

In Malta zijn er twee opties om in de echt te treden: dit kan door middel van een civiel huwelijk of een kerkelijk. Een kerkelijk huwelijk wordt door de staat erkend. De kerk moet huwelijksakte door sturen naar het kantoor van de rechtelijke stand. Het civiele huwelijk wordt echter niet erkend door de kerk. Wanneer een civiel huwelijk op de klippen loopt en men een nietigverklaring aan wil vragen kan dit enkel via de civiele rechtbank.

Echtparen die door middel van een kerkelijke ceremonie in de echt verbonden zijn kunnen er voor kiezen om de procedures bij de civiele rechtbank te starten of bij de kerkelijke rechtbank. Wanneer echtgenoten het niet eens zijn over bij welke rechtbank ze het beste hun procedure kunnen starten ontstaat er een nieuwe situatie. In het geval dat een echtgenoot een civiele procedure begonnen is maar de wederhelft besluit om zich te wenden tot de kerkelijke rechtbank om daar de procedure te starten wordt de civiele procedure automatisch stopgezet. Enkel de kerkelijke rechtbank heeft de bevoegdheid om de procedure verder in behandeling te nemen. De civiele procedures worden bevroren totdat de kerkelijke rechtbank tot een oordeel gekomen is. Wanneer de kerkelijke rechtbank besluit dat het huwelijk nietig verklaard kan worden, wordt deze uitspraak overgenomen door de civiele rechtbank. Als de kerkelijke rechtbank echter besluit dat een nietigverklaring niet mogelijk is dan kunnen de civiele procedures worden hervat. Mocht dit uiteindelijk dan toch leiden tot een nietigverklaring door de staat, dan erkent de kerk deze niet. Voor de staat heeft het huwelijk dan nooit bestaan, terwijl men voor de kerk nog steeds gehuwd is.

Er zijn een aantal basale verschillen tussen de procedures bij de kerkelijke rechtbank en de civiele procedures. Nadat de procedures gestart zijn kan het zo zijn dat er getuigen opgeroepen moeten worden om de beweringen, afgelegd door een partij, te bevestigen of te weerleggen. De civiele rechtbank kan mensen dwingen om voor de rechtbank te verschijnen, de kerkelijke rechtbank kan getuigen verzoeken te verschijnen, maar beschikt niet over middelen om dit af te dwingen.

Een ander punt van verschil is de structuur van de rechtbanken. Bij de civiele rechtbank is er slechts een rechter die een uitspraak doet over de mogelijk nietigheid van het huwelijk. Bij de kerkelijke rechtbank buigen twee verschillende tribunalen zich over de zaak. Wanneer het eerste tribunaal tot een uitspraak is gekomen, wordt de zaak overgenomen door een tweede tribunaal. Dit tribunaal zal onafhankelijk van het eerste tribunaal, de hele zaak opnieuw doornemen. De uitspraak van dit tribunaal is echter doorslaggevend. Het werk van het tweede tribunaal is een controle middel om nauwlettend de procedure te volgen. Het civiele recht acht dit niet nodig.

Zowel bij de civiele rechtbank als bij de kerkelijke rechtbank kan men tegen een genomen beslissing in beroep gaan. Bij civiele procedures zal dit altijd in Malta zijn, terwijl in het geval van de kerkelijke procedures het ook voor kan komen dat de zaak doorgestuurd wordt naar de Roman Rota. Dit is het hoogste tribunaal van het Vaticaan, deze instantie neemt dan de beslissing aangaande nietigheid.

4.2 Scheiding van tafel en bed

Naast de nietigverklaring is er een andere manier om uit elkaar te gaan, men kan scheiden van tafel en bed middels een juridische procedure. In tegenstelling tot de nietigverklaring blijft het echtpaar

ondanks de scheiding van tafel en bed gewoon getrouwd. Men kan dus ook niet hertrouwen. Wel betekent dit dat het echtpaar niet langer onder het zelfde dak hoeft te wonen. Daarnaast worden praktische zaken die geregeld moeten worden contractueel vastgelegd. Het kan dan gaan om zaken als het verdelen van bezit, het regelen van alimentatie of het vastleggen van omgangsregelingen wanneer er kinderen in het spel zijn.

Ogenschijnlijk lijkt de procedure niet veel anders dan andere echtscheidingsprocedures. Het proces begint met het schrijven van een brief aan de afdeling familiezaken van civiele rechtbank. Hierin kondigt men aan te willen scheiden van tafel en bed. Er wordt een bemiddelaar aangewezen die moet proberen om de twee partijen te verzoenen. Lukt dit niet, dan zijn er twee mogelijkheden om de scheiding van tafel en bed te realiseren.

Men kan een contract opstellen dat dient als wilsovereenkomst. Hierbij vinden de gehuwden, samen met hun bemiddelaar en eventuele advocaten, een manier om de praktische zaken rond de scheiding van tafel en bed te formaliseren. Als de rechter het contract goedkeurt stelt de bemiddelaar een rapport op en wordt de scheiding van tafel en bed openbaar gemaakt. Het is dus een overeenkomst die door beide partijen wordt onderschreven en erkend. Deze overeenkomst wordt aangeduid met de term bonaria.

Wanneer de partners er door middel van bemiddeling niet uitkomen, rest hen de gang naar de rechter die de partijen zal horen en een uitspraak zal doen. Beide partijen krijgen twee maanden de tijd om elk een voorstel in te dienen over hoe ze de scheiding van tafel en bed willen vormgeven. Deze voorstellen kunnen worden gevolgd door tegenvoorstellen. Het doel is uiteraard het vinden van een compromis dat acceptabel is voor partijen. Echter de rechter beslist in gevallen van voortdurend conflict.

Ook hier lijken de procedures op de scheidingsprocedures die we in Nederland kennen. Het grootste verschil is natuurlijk dat het huwelijk niet ontbonden wordt, maar daarnaast is er nog een ander wezenlijk verschil. In Nederland is er geen sprake van een schuldvraag. In Malta moet een van de betrokkenen verantwoordelijk worden gesteld voor het falen van het huwelijk. Dit heeft ook invloed op de afspraken over alimentatie. Zo is de schuldige partij altijd verplicht om alimentatie te betalen. Afhankelijk van het inkomen van degene die als schuldige is aangewezen wordt kinderalimentatie vastgesteld. Ook moet de verantwoordelijke partner alimentatie betalen.

Het feit dat er een schuldvraag is, impliceert dat men criteria moet hebben waarmee vastgesteld kan worden wanneer iemand schuldig is voor het falen van het huwelijk. Deze criteria zien we terug als we kijken naar de drie gronden waarop een scheiding van tafel en bed aangevraagd kan worden. De

eerste reden is het meest algemeen geformuleerd; er is geen verzoening tussen partijen meer mogelijk. Er wordt niet naar een specifieke reden of motivatie gevraagd. Wel moeten betrokkenen minimaal vier jaar gehuwd geweest zijn. In het geval van verlating wordt deze termijn teruggebracht tot de duur van twee jaar.

De andere gegronde redenen voor het aanvragen van scheiding van tafel en bed worden wel getoetst. Overspelsituaties, huiselijk geweld, bedreigingen en andere vormen van respectloos gedrag zijn legitieme redenen om een scheiding van tafel en bed aan te vragen. Wanneer men aanleiding geeft om een scheiding van tafel en bed aan te vragen is de kans groot dat de persoon in kwestie als schuldige wordt aangewezen. In alle gevallen geldt dat het huwelijk niet kan worden ontbonden, hertrouwen is onmogelijk.

4.3 Naar het buitenland om te scheiden

Zoals we zagen kent het Maltese recht geen mogelijkheid te scheiden. Wel erkent de staat, sinds 1975, scheidingen die in het buitenland verkregen zijn. Er zijn dan ook echtparen in Malta die in het buitenland een uitweg zoeken uit een huwelijk. Het gaat hierbij om een hele kleine groep mensen, gemiddeld worden er jaarlijks elf scheidingen in Malta geregistreerd die in het buitenland verkregen zijn. De overgrote meerderheid van deze scheidingen was verkregen door buitenlandse echtparen of echtparen waarvan één afkomstig was uit het buitenland. Slechts bij één op de vier erkende echtscheidingen ging het om een huwelijk tussen twee Maltese burgers.

Er zijn strenge eisen om in aanmerking te komen voor een scheiding in het buitenland. In de meeste gevallen moet men een tijd ingeschreven staan in het land waar men een echtscheiding wil verkrijgen en er woonachtig zijn. Of men ook daadwerkelijk in het land verblijft is vaak moeilijk te controleren. Wanneer men goede contacten heeft met dit land is het gemakkelijker om zich in te schrijven en zal men er vaak ook eerder in slagen om echtscheidingsprocedures te starten.

Transnationale netwerken kunnen een belangrijke rol spelen in het vinden van een uitweg. De meeste scheidingen worden verkregen in landen als het Verenigd Koninkrijk, Australië, de Verenigde Staten, Duitsland, Canada en Italië.

Niet alle scheidingen uit het buitenland worden door Malta erkend. Dit is afhankelijk van waar en onder welk recht een scheiding verkregen is. Scheidingen die binnen de Europese Unie verkregen zijn, worden meteen erkend. De Maltese regering is hierbij gebonden aan afspraken die gemaakt zijn binnen de EU. Als het om een scheiding gaat die buiten de EU verkregen is, dan is erkenning niet automatisch maar afhankelijk van de overeenkomsten van de betrokken staat en Malta. Zo worden scheidingen die verkregen zijn in de Verenigde Staten niet altijd erkend. Een scheiding verkregen in

Las Vegas wordt niet erkend terwijl scheidingen verkregen in andere staten wel erkend worden. Ook scheidingen uitgesproken door de Russische of Mexicaanse autoriteiten worden niet erkend. De scheiding die in de Arabische wereld wordt benoemd als de Talaq formule treft eenzelfde lot.

Erkende buitenlandse scheidingen en nietigverklaringen stellen mensen in staat om in opnieuw in het huwelijk te treden. Bij de nietigverklaring wordt dit echter niet gezien als hertrouwen. In het geval van een scheiding van tafel en bed kan men niet hertrouwen, maar lijkt men wel vrij om opnieuw het leven vorm te geven vrij van de bemoeienissen van de echtgenoot. In het volgende hoofdstuk ga ik kijken hoe betrokkenen de bestaande wetgeving ervaren en welke invloed zij heeft op het dagelijks leven van de mensen in Malta.

5. De invloed van de scheidingsregels op het dagelijkse leven

In het voorgaande hoofdstuk hebben we gezien welke mogelijkheden de huidige wetgeving in Malta biedt voor echtgenoten die niet langer met elkaar in de echt verbonden willen zijn. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op hoe deze drie wettelijke mogelijkheden ervaren worden. Hierbij zal ik verschillende mensen aan het woord laten. We zullen inzicht verwerven in welke invloed de huidige wetgeving heeft op het dagelijkse leven van hen die niet langer gehuwd willen zijn. We ontdekken dat verschillende aspecten van de wetgeving als problematische ervaren worden. Deze ervaringen vormen een belangrijke drijfveer om de huidige wetgeving te veranderen en scheiding te introduceren.

5.1 Nietigverklaringen in de praktijk

Het merendeel van de Maltezers die niet langer als gehuwden door het leven willen gaan, zien de nietigverklaring als hun enige mogelijkheid om dit te verwerkelijken. Het is de enige, legale, manier binnen de Maltese republiek die kan leiden tot de gewenste status: ongebonden burger die vrij is te trouwen. Wat hen betreft is een huwelijk wel degelijk te verbreken, al geeft het juridisch bestel hen niet de mogelijkheid om dit op eenvoudige wijze te realiseren. De uitweg die hen rest om uit een gestrand huwelijk te komen, de nietigverklaring, is een in de praktijk moeilijk toepasbare strategie met veel haken en ogen. Hierbij spelen verschillende factoren een rol.

5.1.1 Beleving van de processen

Het meest ingrijpend zijn de kerkelijke rechtszaken om een nietigverklaring te krijgen. Zo beschrijft Margaret haar kerkelijke procedure als een gechoquerende en zeer negatieve ervaring. “De kerkelijke procedure was een hel. Het verschil tussen de twee procedures was als die tussen de duivel en wijwater. Toen ik voor de eerste keer voor het tribunaal moest verschijnen betrad ik een grote kamer met donkere houten meubels en een prachtig tapijt. Het was een grote ruimte, de tafel stond in het midden. Er waren twaalf mannen aanwezig die aan deze tafel zaten, twaalf ongehuwde mannen, die wel even een beslissing zouden nemen over mijn huwelijk. Twee priesters en één bisschop, de andere mannen waren leden van het kerkelijk tribunaal. Daarnaast was mijn advocaat en de advocaat van mijn echtgenoot aanwezig. Dit waren echter niet de advocaten die ons hadden bijgestaan tijdens de civiele procedure, die hadden geen recht van spreken tijdens het verloop van de kerkelijke procedure.

In eerste instantie werd er tegen mij gezegd dat ik geen grond had voor een rechtszaak. Daarop antwoordde ik dat het me niet uitmaakte omdat ik toch nooit zou hertrouwen en al helemaal niet via de kerk. Na anderhalf jaar kreeg ik een brief van de curie of ik me wilde melden. Dus ben ik naar de monseigneur gegaan, dit keer werd ik drie uur lang ondervraagd zonder de aanwezigheid van een advocaat.

De vragen waren van dien aard dat ik ze zelf niet eens zou bespreken met mijn vriendinnen. Aan het einde van het gesprek vertelde hij me doodleuk dat hij het gesprek zou optekenen en dat nog iemand anders, een voor mij onbekende, het verslag zou lezen. Dat wilde ik helemaal niet, maar het was onderdeel van de procedure. Ik moest een lijst opstellen van getuigen die mijn verhaal konden bevestigen. Je wist niet welke getuigen ze ook echt laten voorkomen. Ik heb vier getuigen aangedragen, allemaal familieleden. Het kostte mij moeite om alles goed te herinneren, maar wat me nog heel goed is bij gebleven is het gevoel van diepe vernedering.

Bijna alle vragen die gesteld werden gingen over de seksuele relatie met mijn ex. Ik had het gevoel dat de monseigneur er plezier in had om hiernaar te luisteren. De gesprekken werden gedurende een aantal dagen gehouden en hadden altijd een aura van geheimhouding. Je wordt compleet in het duister gehouden over hoe de zaken er voor staan. Pas aan het einde van het proces kan je het dossier inzien. Ze hebben me nog een keer gebeld of ik het dossier in wilde zien. De curie is voor mij een stelletje dieven en pedofielen! Dit was de meest vernederende ervaring uit mijn leven. In 2004 hebben ze me laten weten dat mijn huwelijk nietig werd verklaard, dit na drie jaar en dat is dus relatief snel. Ik ben echter nooit teruggegaan om de documenten op te halen. Dat pleziertje gun ik ze niet!” (Interview, 18 maart 2011)

Naast Margaret zijn er nog meer mensen die de kerkelijke procedures als vernederend ervaren. Zo spreek ik met Paul, hij is een deskundige op het gebied van het vinden van de juiste ontsnappingsstrategieën. In ons eerste gesprek wijst hij mij op een Maltees spreekwoord: If we can't go through the door, we climb through the window. Hij heeft een nietigverklaring verkregen via de kerk, is inmiddels ook gescheiden via het Amerikaans recht en als klap op de vuurpijl is hij conform Maltees recht ook nog gescheiden van tafel en bed. Over de verschillen tussen een nietigverklaring en een legale scheiding zegt Paul het volgende:

“Het verkrijgen van een nietigverklaring via de kerk was verschrikkelijk. Nadat mijn vrouw en ik uit elkaar gegaan zijn, heeft het nog vier jaar geduurd voordat de gebeurtenis geformaliseerd was. We moesten steeds weer alles vertellen en uitleggen aan het tribunaal, alles wordt opgeschreven, bladzijde na bladzijde. Op deze manier word je steeds weer gedwongen de afschuwelijkheden her te beleven en ondanks onze goede intenties zorgden de gebeurtenissen voor nog meer ondragelijke

spanningen tussen mij en mijn ex-vrouw. Het was een verschrikkelijke tijd.” (Interview, 10 maart 2011)

De manier waarop de kerkelijke procedures ervaren worden, verschilt van hoe men de civiele procedures beleeft. Hierbij worden de kerkelijke procedures als problematisch ervaren, terwijl de civiele procedures over het algemeen als probleemloos beschreven worden. Dit verschil is terug te zien wanneer Margaret over de civiele procedures vertelt.

“De civiele procedure voor de nietigverklaring verliep ordentelijk. Er waren enkel twee advocaten bij betrokken. Mijn advocaat zorgde ervoor dat mijn verhaal goed overkwam en de advocaat van mijn ex-man zorgde dat zijn verhaal gewaarborgd werd. Het was de bedoeling dat ze gezamenlijk tot een coherent verhaal kwamen. Hieruit moest blijken dat we nooit hadden moeten trouwen. Er werden geen verschrikkelijke vragen gesteld en men deed altijd zijn best om ons op ons gemak te stellen.” (Interview, 18 maart 2011)

Opnieuw sluiten Pauls ervaringen hier op aan. Hij zegt het volgende over de civiele procedures: “Het was zakelijk, relatief snel en eerlijk. We wisten dat als we onze bezittingen wilden verdelen dat we dit moesten ondernemen. Het werd niet zo persoonlijk doordat men zich beperkte tot de zaken die geregeld moesten worden.” (Interview, 10 maart 2011)

Ondanks dat men over het algemeen positiever is over de civiele procedures, zijn de kerkelijke procedures erg populair. De civiele procedures zijn voor fervente katholieken geen optie. Ook wanneer de staat het huwelijk nietig verklaart blijft de huwelijkse staat voor de kerkelijke instanties geldig. Het is uitgesloten dat betrokkenen een nieuw huwelijk kunnen aangaan, iets dat velen nu juist willen, let wel, met kerkelijke goedkeuring en instemming.

Het feit dat civiele procedures automatisch worden stopgezet zodra een kerkelijke procedure wordt aangespannen is een aanvullende reden die verklaart waarom de meeste Maltezers hun procedures laten lopen via de kerkelijke instanties.

5.1.2 Lange procedures

“Je hebt een heilige nodig die voor je nietigverklaring bidt als je er een wilt krijgen.” (Simone, 14 februari 2011)

De lengte van de procedures is een grote bron van frustratie, het duurt jaren om de volledige procedures te doorlopen. Een minimale termijn omvat al gauw drie jaar, niet zelden kan het oplopen tot negen jaar voordat er werkelijk een uitspraak gedaan wordt. Een van de oorzaken van deze dramatisch lange procedures zijn de enorme hoeveelheid zaken die in behandeling zijn en de beperkte capaciteit die ter beschikking staat om de zaken af te wikkelen. Alleen al de toewijzing van een psycholoog, vaak een vereiste om te komen tot een uitspraak, kan al meer dan een jaar duren. Dit frustriert niet alleen de mensen die een procedure moeten doorlopen maar ook zorgt het voor wanhoop bij medewerkers van de kerkelijke rechtbank. Hoewel ze van mening zijn dat het nietig verklaren van huwelijken een zaak is die met zorg gedaan moet worden duren de procedures voor hen te lang.

Als ik in het kantoor van de kerkelijke rechtbank in Valetta ben, staat de hele achterste muur vol met dossiers. Maria wijst naar een van de planken, " Dit zijn allemaal zaken die in behandeling zijn maar nog niet door het eerste tribunaal beoordeeld zijn." Een andere indrukwekkende rij dossiers wacht op een beoordeling van het tweede tribunaal. Maria vertelt haar strategie om er voor te zorgen dat de procedures sneller verlopen. " Het is frustrerend dat mensen een jaar moeten wachten voordat ze een psycholoog kunnen zien. Dit is vaak nodig om een uitspraak te kunnen doen over een zaak waarin beweerd wordt dat het huwelijk nietig verklaard dient te worden op grond van psychische redenen. Het is niet mogelijk om de wachtlijst te verkorten door ze naar een andere psycholoog te sturen omdat enkel onze psychologen, de door de kerk erkende psychologen, een profiel mogen maken dat in de kerkelijke rechtszaak gebruikt mag worden als bewijs. Ik moet veel achter de feiten aanzitten, contact zoeken met de psychologen om hen te herinneren dat we met mensenlevens te doen hebben. Ook probeer ik processen te versnellen door zaken door te sturen naar kerktribunalen in Schotland. Het is echter geen structurele oplossing, je blijft werken in de marges." (Interview, 17 februari 2011)

Ook moet men beseffen dat de kerk niet staat te popelen om nietigverklaringen bij de vleet af te geven. Het huwelijk is een heilige, serieuze aangelegenheid, een vloed van nietigverklaringen doet afbreuk aan dit uitgangspunt. Daarom worden er misschien ook wel drempels opgeworpen, het beperkt het aantal nietigverklaringen aanzienlijk. De belangen van het individu zijn ondergeschikt aan de belangen van de institutionele kerk.

Civiele procedures voor het verkregen van een nietigverklaring zijn over het algemeen wat korter, maar ook zijn deze een stuk minder populair dan de kerkelijke variant. Ook dit zorgt dus voor meer zaken en langere kerkelijke processen.

De lange procedures hebben ook hun weerslag op gezinsvorming. “Als ik een nietigverklaring had gehad was ik misschien nog wel aan kinderen begonnen,” vertelt Anna me. Ze heeft acht jaar gewacht, ervoor gekozen om geen kinderen te krijgen, dit in overeenstemming met de kerkelijke leer. Nu vindt ze zich te oud, zij is 41 jaar. (Interview, 3 april 2011)

De gronden waarop een nietigverklaring gegeven mogen worden, zijn uiterst beperkt. Zij die willen scheiden kampen net als veel lotgenoten in andere landen met alledaagse huwelijksproblemen. De aanvankelijke verliefdheid, de gedeelde inzichten, de oorspronkelijke verbondenheid is verloren gegaan, is veranderd of is simpelweg niet voldoende om het hoofd te bieden aan de vele zaken die een huwelijk kunnen belagen. In talloze gesprekken werd mij verteld dat de gronden die men had niet overeen kwamen met de redenen die zij aanvoerden om voor een nietigverklaring in aanmerking te komen.

Dit was ook het geval bij Janette die me vertelde dat ze een nietigverklaring wilde om haar man te doordringen van het feit dat het huwelijk een vergissing was geweest en nooit had moeten plaatsvinden. Ik bezoek haar in haar winkel, die ochtend had ze een afspraak bij de curie om te kijken of er gegronde redenen waren om in aanmerking te komen voor de felbegeerde nietigverklaring.

Het is van belang iets te weten waarom zij bij haar man weggegaan is. Hierover vertelt ze het volgende: “De reden dat ik van tafel en bed gescheiden was kwam door een opeenstapeling van gebeurtenissen. Mijn ex is herhaaldelijk vreemdgegaan met een stripper. Ook toen ik doodziek was, ik werd opgenomen vanwege kanker, nam hij niet de moeite om mij op te zoeken. Ik heb geen enkele vorm van steun van hem gekregen. Ik lag dood te gaan op de intensive care en hij was feestjes in ons huis aan het houden. Stom genoeg geloofde ik dat hij wilde veranderen, dus hebben we het nog een tijd geprobeerd. Ik ontdekte dat hij geld op een andere bankrekening zette en dat hij de bank had laten weten dat hij alleenstaand was.” (Interview, 1 maart 2011)

Als ik die dag de winkel in loop, schudt ze haar hoofd als ze me ziet, ze is emotioneel. “Ze hebben me verdomme drie uur lang vragen gesteld en volgens hen heb ik geen reden om een nietigverklaring aan te vragen. Ik ben in de steek gelaten op het moment dat ik bijna dood ging, ik ben keer op keer bedrogen, maar voor de kerk is er niets aan de hand en zijn we gewoon man en vrouw, het is werkelijk ongelooflijk.” (Interview, 7 maart 2011)

De lengte van de procedures voor hen die gevangen zitten binnen een heilloos, pijnlijk huwelijk wordt ervaren als een klap in het gezicht. In de praktijk van alle dag betekent dit, dat men keer op keer weer op emotioneel pijnlijke wijze geconfronteerd wordt met het verleden, een verleden dat men nu juist zo dolgraag wil loslaten.

5.1.3 Conclusie

We zien dat er veel bezwaren zijn tegen de kerkelijke procedures. De tijdsduur, de emotionele beladenheid, de schorsende werking op de civiele procedure, de rechtsongelijkheid die in de hand wordt gewerkt zijn in het oogspringende aspecten. Ondanks alle bezwaren en het leed dat deze procedures veroorzaken kiest het leeuwendeel van de Maltezers toch voor de gang naar de kerkelijke rechter. De redenen om te kiezen voor deze gang van zaken laat zich grotendeels verklaren door de plaats die het katholicisme inneemt binnen het persoonlijke en maatschappelijke leven op Malta.

5.2 Problemen met scheiding van tafel en bed

Met verschillende mensen sprak ik over hun ervaringen aangaande scheiding van tafel en bed. Uit hun beschrijvingen blijkt dat veel van deze gevolgen als onrechtvaardig ervaren worden.

5.2.1 Op de koop toe, leven met financiële stress

Vincent woont al negentien jaar samen met zijn partner en heeft al twintig jaar geen contact meer met zijn vrouw. In totaal heeft hij tien jaar via de kerkelijke rechtbank geprocedeerd in de hoop een nietigverklaring van zijn huwelijk te krijgen. Dit te vergeefs, zijn verzoek is afgewezen en hij heeft niet genoeg financiële armslag om in hoger beroep te gaan. Hertrouwen kan niet en Malta kent geen samenlevingscontracten zoals in veel andere landen. Hierdoor is het moeilijk om praktische zaken goed te regelen. Vincent zegt hier het volgende over: “ We worden behandeld als tweederangs burgers. Omdat we niet getrouwd zijn worden we gestraft, we betalen veel meer belasting dan gehuwden.”

Het zit Vincent dwars dat er geen duidelijk eind is als het gaat om de betaling van alimentatie die hij zijn vrouw schuldig is. “Natuurlijk vind ik niet dat iemand zonder financiële steun moet komen te staan. Het is niet meer dan fatsoenlijk dat mijn vrouw een deel van mijn salaris krijgt. Wel vind ik dat er een tijdslimiet op hoort te staan. Ik vind niet dat ik de rest van mijn leven moet betalen voor een vergissing die ik in het verleden gemaakt heb.”

Het ergste vindt hij de pensioensregeling, hier zegt hij het volgende over: “Als ik kom te overlijden heeft mijn vrouw recht op een weduwepensioen, maar mijn huidige vriendin, met wie ik mijn leven deel, krijgt niets. Dit vind ik erg onrechtvaardig, er zijn wel constructies te bedenken om te zorgen dat ze geld krijgt, maar dit kost extra moeite. Het gaat me er niet om dat ik die extra moeite niet wil nemen, maar ik wil hiermee laten zien dat als je niet getrouwd bent, je in Malta niet meetelt.”

(Interview, 13 maart 2011)

Ook het verhaal van Margaret laat zien dat, ondanks de scheiding van tafel en bed, er nog steeds financiële aanspraken gemaakt kunnen worden.

Margaret was 21 jaar toen ze haar man ontmoette, ze trouwden in de kerk en kregen een dochter. Haar huwelijk liep niet zoals had gehoopt: “ We hadden wat financiële problemen die tot conflicten leidden, maar de problemen werden steeds erger. De eerste keer dat ik me echt gekwetst voelde, was toen hij dronken thuiskwam en me vertelde hij naar de hoeren was geweest. De volgende dag ben ik naar het ziekenhuis gegaan om een HIV test te doen omdat hij me ook vertelde dat het niet de eerste keer was. Vanaf toen ben ik beneden gaan slapen. Gelukkig was ik in die tijd al weer begonnen met werken, overdag was ik buitenhuis en mijn dochter was vaak bij mijn moeder. Ik heb haar niets verteld, want ik verwachtte dat het beter zou worden maar het werd alleen maar erger. Het was een hele onveilige situatie, omdat mijn man een drankprobleem had en agressief werd als hij dronken was. Op een dag ben ik naar een advocate gegaan en ze vertelde me dat ik een scheiding van tafel en bed moest aanvragen. Ik was bang maar ik kon niet meer. Mijn ouders heb ik toen ook op de hoogte gebracht van de situatie.

Er volgde een moeilijke periode omdat ik tijdens de procedure nog in ons huis woonde. Ik was bang dat hij het zou verkopen als ik langere tijd afwezig zou zijn en er met het geld vandoor zou gaan. Dit was vijftien jaar geleden en sindsdien heb ik geen contact meer met hem gehad, het is voor mij naast een emotionele ook een financiële klap geweest. De verkoop van het huis leverde veel minder op dan verwacht en ik woon nu nog met mijn dochter bij mijn ouders. Nooit heb ik om geld gevraagd, omdat ik er zo snel mogelijk van af wilde zijn en omdat ik wist dat hij al zijn geld opdrook.

Deze week, na vijftien jaar niets te hebben gehoord, ontving ik een brief van de rechtbank met het verzoek om me bij hen te melden. Mijn man komt namelijk niet langer in aanmerking voor een sociale uitkering, er wordt nu gekeken of hij een beroep op mij kan doen. Omdat ik zijn vrouw ben! Zijn advocaat weet waarschijnlijk dondersgoed dat hij dit niet kan maken maar toch wordt het geprobeerd.” (Interview, 18 maart 2011)

Uit deze twee verhalen blijkt dat de financiële gevolgen als onrechtvaardig ervaren worden. Vincent ervaart het als onrechtvaardig omdat er geen einde komt aan de betaling die hij aan zijn vrouw moet doen. Ook Margaret blijft aansprakelijk voor het handelen van haar man. Dit is een situatie die door hen beiden gezien wordt als onaanvaardbaar.

5.2.2 Eis om trouw te blijven

Een scheiding van tafel en bed biedt geen ontbinding van het huwelijk wat als gevolg kan hebben dat men van elkaar eist om trouw te blijven. Dit is eigenaardig als je bedenkt dat een van de gronden voor een aanvraag van scheiding van tafel en bed overspel is. In de praktijk wordt verdere huwelijkse trouw dan ook niet zo vaak geëist. Wel eist men vaak van elkaar dat de nieuwe partner niet in het bijzijn van de kinderen mag zijn. Het idee hierachter is dat ouders hun kinderen willen beschermen tegen nog meer verdriet. In het geval dat de nieuwe relatie geen stand houdt en het kind zich wel aan de ander is gaan hechten, volgt weer een verlies. Dit is natuurlijk niet het enige motief, er zijn ook minder nobele motieven, jaloezie speelt nogal eens een rol.

Het probleem met deze afspraak is dat men er vaak mee instemt omdat men een einde wil maken aan het rechtelijke gevecht waar men in zit. Daarnaast worden nieuwe relaties op het moment dat men in de rechterlijke procedure verwikkeld is niet gezien als erg belangrijk. Wanneer tijd de wonden geheeld heeft en men toch graag een nieuwe partner wil, ondervindt men de gevolgen van een dergelijke afspraak. Het kan tot hartverscheurende situaties leiden wanneer men met deze afspraak instemt. De angst om betrappt te worden met een nieuwe partner, het verliezen van voogdij en alimentatie zetten deze nieuwe relaties constant onder druk. Niet iedere relatie is tegen een dergelijke spanning bestand.

De onderstaande verhalen illustreren zulke moeilijkheden. Eerst zal ik Elaine aan het woord laten, daarna vertelt Francis zijn verhaal. Beiden zijn langer dan vijf jaar van tafel en bed gescheiden en hebben een nieuwe relatie waar ze erg gelukkig mee zijn.

Elaine

“Mijn partner is nu anderhalf jaar bij me. Hij is een belangrijk deel van mijn leven. Dit wil ik ook met mijn kinderen delen zodat we als een familie kunnen leven. Mijn kinderen hebben ook baat bij zijn aanwezigheid, ze zullen groeien door de steun en liefde die hij geeft. Layla, mijn dochter van acht, vraagt regelmatig hoe het met Arjan, mijn vriend, is. Ze wil hem graag ontmoeten. Ik heb het volste vertrouwen dat ze gek op elkaar zouden zijn, helaas kan dit voorlopig niet. Ik het gevoel heb dat ik moet kiezen tussen de twee belangrijkste aspecten van mijn leven, mijn kinderen en mijn vriend.

Ik heb deze regeling zelf voorgesteld omdat ik de vader van mijn kinderen niet vertrouw. Ik ben blij dat de kinderen zo veel bij me zijn, ik moet er niet aan denken dat hij de voogdij krijgt. Wel vind ik het moeilijk dat zij mijn vriend niet mogen zien. Vorige week was mijn dochter Ranya ziek. Dit was vrijdag, op die dag gaan de kinderen normaal gesproken naar mijn moeder, zodat ik mijn vriend kan zien. Ranya had koorts en wilde niet gaan, dus is ze thuisgebleven. Ik ben bij ze gebleven totdat ze

sliepen, maar ik voelde me teleurgesteld en een beetje schuldig. Ik heb toen met Arjan gebeld, hij is even langs geweest. We hebben samen beneden gezeten maar toch was ik wat gespannen, wat als Ranya naar beneden zou komen? Ik zou het echt heel erg fijn vinden als we samen wakker kunnen worden en met zijn allen konden ontbijten. Dat hij ook mee kan doen aan ons leven. Ik wil een echte relatie.” (Interview, 9 februari 2011)

Francis

“De relatie met mijn vrouw was niet meer te redden en dus zijn we van tafel en bed gescheiden. Dit proces was heel erg bitter en ging dan ook via de rechtbank. Het heeft anderhalf jaar geduurd voor dat het rond was en dat kwam omdat ik niet langer met haar geconfronteerd wilde worden. Ik heb op die woensdag allerlei toezegging gedaan om er een punt achter te zetten. Mijn advocaat heeft me nog gewaarschuwd, maar ik was het zo spuugzat. Een van de zaken waar ik mee instemde was dat tijdens de aanwezigheid van mijn zoon mijn nieuwe partner niet aanwezig zou zijn.

Ik had een nieuwe partner en het lukte me om alles te combineren, werk, mijn zoon en mijn nieuwe relatie. We hadden vaste dagen waarop mijn zoon en ik afspraken en op andere dagen zag ik mijn vriendin. Dit was allemaal niet zo’n probleem totdat ze zwanger raakte en ik me verplicht voelde om meer bij haar te zijn. Na een paar maanden voor de bevalling heb ik de gok genomen, ik vond het niet verantwoord om haar alleen te laten en ben bij haar ingetrokken. Toen mijn vrouw dat vernam beschuldigde zij van contractbreuk en dreigde mij de omgang met mijn zoon te ontzeggen. Er werd opnieuw een rechtszaak geopend, iets dat ik haar nooit zal vergeven. In de loop van het proces leerde ze iemand kennen met wie ze een relatie aanging. Na een jaar van rechtbanken en advocaten heeft ze de zaak weer laten vallen.” (Interview, 11 april 2011)

Ook hieruit blijkt dat echtgenoten nog een lange tijd grip op elkaar hebben. Opnieuw zien we dat een scheiding van tafel en bed geen definitieve afsluiting biedt. Dit heeft natuurlijk ook gevolgen voor het aangaan van nieuwe relaties.

5.2.3 Samenwonen

Uit de vorige paragraaf blijkt dat men vaak een nieuwe partner vindt nadat men van tafel en bed gescheiden is. Geredeneerd vanuit de kerkelijke huwelijksbelofte waarin men belooft alleen gescheiden te worden door de dood is het logisch dat men niet kan hertrouwen. Dat men niet kan hertrouwen wordt door sommigen ervaren als teleurstellend, anderen doen hier luchtiger over. Zo sprak ik met Diana over het feit dat ze niet kan hertrouwen. Ze zei hier het volgende over: “We hebben het wel eens over trouwen gehad, ik weet dat Mark dit graag zou willen, hij is nooit getrouwd geweest. Het hoeft van hem niet perse in de kerk maar het ritueel van elkaar publiekelijk

de liefde verklaren vindt hij wel een mooi principe, alleen zit het er niet in voorlopig. Ik heb geen grond voor een nietigverklaring.” (Interview, 17 februari 2011) Het niet kunnen hertrouwen heeft invloed op hoe mensen vorm kunnen geven aan hun romantische relaties. Het feit dat men niet kan hertrouwen, dat steeds meer mensen van tafel en bed gescheiden zijn, heeft ertoe bijgedragen dat men anders is gaan kijken naar samenwonen.

Eva, (33) woont allang met haar Engelse vriend samen. “Vroeger werd samenwonen gezien als zondig. In het Maltees bestaat er zelfs een woord voor, *poġġut*, wat letterlijk samen zitten, hokken, betekend. Het was een woord dat meestal achter de ruggen om over mensen gezegd werd. Een oneervolle titel voor een oneervolle status, zelf ben ik *poġġut*. Soms stel ik mezelf voor de grap als *poġġut* voor, het verbaast me dat het sommigen nog steeds choqueert. Ik moet er hartelijk om lachen. Er zijn steeds meer jongeren die er voor kiezen om voor het huwelijk samen te wonen. Het is meer geaccepteerd als vroeger. Het zal ook wel uitmaken waar je woont, hier in Valetta zal het anders zijn dan ik de kleinere dorpjes.” (Interview, 4 maart 2011)

Raechel is 26 jaar en woont in Bugibba, een klein dorp aan de kust. Op de universiteit vertelt ze me dat ze samenwoont en dat haar ouders en de ouders van haar vriend dit geen enkel probleem vinden. Sommige burens denken daar anders over zegt ze: “Ze zeggen niets negatief over ons hoor, maar er is duidelijk een verwachting dat we binnen kort zullen trouwen. We waren laatst naar de bruiloft van vrienden van ons, een paar dagen later werd ik door een vrouw uit onze straat gefeliciteerd. De anderen hadden haar verteld dat wij vorige week getrouwd waren. Ik stond versteld want ik heb nooit met haar gesproken. Ze moeten ons gezien hebben toen we naar de bruiloft van onze vrienden gingen. Ik had een mooie jurk aan en mijn vriend had zich ook netjes gekleed. We zijn blijkbaar niet vaak formeel gekleed. Nu moet het nieuws verspreid worden dat we toch niet getrouwd waren. We hebben afgesproken pas te trouwen wanneer Tibet vrij is, dus dat kan nog wel even duren. De priester van het dorp weet het inmiddels ook en heeft me op het hart gedrukt dat ik altijd om advies mag komen vragen.” (Interview, 22 maart 2011)

Voor veel jongeren is samenwonen een manier om hun relatie vorm te geven. Het is moeilijk om te zeggen of het toenemende aantal mensen dat na scheiding van tafel en bed zijn gaan samenwonen heeft bijgedragen tot de acceptatie van het fenomeen samenwonen. Een fundamenteel verschil is echter dat de jongeren een keuze hebben, terwijl zij die van tafel en bed gescheiden zijn niet veel te kiezen hebben. Dit kan invloed hebben op de manier waarop men het samenwonen ervaart. Victoria ziet het als afgedwongen: “We worden gedwongen samen te wonen omdat we niet kunnen trouwen.” Voor velen is het huwelijk een voorwaarde om samen te kunnen wonen. (Interview, 22 maart 2011)

5.2.4 Kinderen

Een ander praktisch gevolg van het niet kunnen hertrouwen heeft te maken met hoe kinderen geboren uit deze nieuwe relaties gezien worden. Wanneer kinderen geboren worden uit een nieuwe relatie waarvan een of beide ouders van tafel en bed gescheiden zijn, spreekt men van buitenechtelijke kinderen. Hoewel deze wel door de staat erkend worden, ontstaan er vaak problemen. Op het geboortecertificaat komt de naam van de ouders van het kind te staan. Niet altijd komt de naam van de biologische vader op het geboortebewijs te staan. Dit komt doordat men aanneemt dat de man van de vrouw, de vader is. Dit kan tot pijnlijke en frustrerende situaties leiden. Hierover sprak ik met James die mij het volgende vertelde over de aangifte van zijn zoon Adam.

“De vrouw achter de balie van het bevolkingsregister in Valetta had onze papieren bekeken en na een tijdje kwam ze tot de conclusie dat we niet getrouwd waren. Nadat ik dit bevestigd had vertelde ze me dat, omdat mijn vriendin nog getrouwd was, Adam de achternaam van haar man zou krijgen. Dit was een enorme teleurstelling voor mij. Ondanks dat mijn naam wel op het document verscheen onder het kopje biologische vader, voelde het alsof hij niet mijn zoon was. Om dit te veranderen was het allereerst nodig dat de man van mijn vriendin afstand deed van Adam. We zijn meteen een rechtszaak begonnen om zijn achternaam te kunnen veranderen.

De procedure, zoals bijna alle rechtelijke procedures in Malta, duurde lang. Er moest DNA bewijs komen en contact gezocht worden met de man van mijn vrouw. Het heeft een hoop stress veroorzaakt omdat mijn vriendin zich schuldig voelde over de hele situatie. Daarnaast was de confrontatie met haar man pijnlijk. Na een jaar hebben we de geboorteakte kunnen wijzigen. Wel moet ik toegeven dat de herinneringen over de geboorte van mijn zoon hier negatief door beïnvloed zijn. Het is niet dat ik minder van mijn zoon hou. Dit zeker niet, misschien juist meer, omdat ik het gevoel heb dat ik voor hem heb moeten vechten, maar het zorgde er wel voor dat ik het begin van het vaderschap als heel stressvol en moeizaam ervaren heb. De introductie van scheiding zou een hoop ergernis en verdriet kunnen besparen.” (Interview, 7 april 2011)

In het geval van James is het ondanks het verdriet en de moeite die het hem en zijn vriendin gekost heeft goed gekomen. In andere gevallen kloppen de geboortebewijzen niet, de wettelijke ouders van het kind zijn niet de biologische ouders. Dit kan ook erg kwetsend zijn voor kinderen. Ruth vertelt hoe haar dochter hier naar kijkt : “Megans biologische vader is niet mijn man. Ik ben van tafel en bed gescheiden, omdat hij niet aan het vaderschap toe was. De biologische vader was een vriend van mij, maar met hem had ik een onmogelijke liefdesrelatie, we hebben nooit samengewoond. Wel kent

Megan hem en hebben ze een goede band. Toen Megan geboren werd, zat ik midden in de procedure om te scheiden van tafel en bed. Ik vertelde mijn man dat ik zwanger was en hij accepteerde dit, iets dat ik als heel verwarrend ervoer. Gedurende de laatste maanden van de zwangerschap was hij heel erg behulpzaam, hij was bij de geboorte en ook bij de doop. Helaas bleek zijn betrokkenheid van korte duur, zodra de procedures van scheiding van tafel en bed afgerond waren, hield zijn betrokkenheid op.

Ten tijde van de geboorte van mijn dochter had hij er opgestaan dat Megan zijn achternaam kreeg. Ik heb hier mee ingestemd, omdat hij bereid leek te zijn om de taak als vader op zich te nemen. Nu heeft Megan de achternaam van mijn man en niet die van haar biologische vader. Ze heeft me vaak gevraagd om dit te veranderen omdat ze totaal geen band heeft met de man die nu als haar vader op haar geboortebewijs staat. Dit veranderen is helaas niet zo snel gedaan. Daarvoor moet mijn man afstand doen van het vaderschap en dat betekent waarschijnlijk een nieuwe rechtszaak. Hopelijk gaat dit makkelijker wanneer ik een nietigverklaring van het huwelijk heb. Hier wachten we nog op.”

(Interview, 29 maart 2011)

5.2.5 Doopnamen

Niet alleen is het geven van een naam volgens de seculiere weg soms problematisch. Ook ontstaan er problemen wanneer kinderen hun doopnaam ontvangen en lid worden van de Katholieke gemeenschap. Het dopen van kinderen na de geboorte is een praktijk die in Malta gebruikelijk is. Motieven van ouders om hun kinderen te dopen zijn divers en variëren van praktische overwegingen tot strikt religieuze motieven. Religieuze motieven spreken voor zich. Praktische motieven zijn gerelateerd aan de angst voor sociale uitsluiting.

Helaas is ook het geven van een doopnaam vaak problematisch wanneer de ouders niet gehuwd zijn. Kinderen die geboren zijn uit relaties nadat een van de ouders van tafel en bed gescheiden zijn buitenechtelijk. Een warm welkom voor deze kinderen zit er dan ook niet in. Ouders moeten op zoek naar een kerk die de doop van hun kinderen accepteert, dit is vaak een lastige zoektocht.

De parochie van St Pauls Bay, huist in een prachtige kerk vlakbij de boulevard aan het water. Een stel, Ana en James, dat daar al jaren kwam, wilde hun zoon daar laten dopen. “Aanvankelijk reageerde de priester positief. We zouden onze zoon binnen twee weken, op veertien februari, kunnen laten dopen. Ik denk dat Jonathan de bui al voelde hangen want hij begon heel hard te huilen. Ana nam hem mee naar buiten om de kerkgangers niet te storen. Achteraf was dit maar goed ook want toen de priester zag dat de trouwakte ontbrak veranderde zijn hele idee over de doop en weigerde hij om Jonathan te dopen. Ik was woedend en vertelde hem hoe belachelijk dat was. Jonathan kon er niets

aan doen dat wij niet getrouwd waren. Daar voegde ik aan toe dat het voor mij niet uitmaakte, maar de het voor Jonathan en Ana heel belangrijk was. Ana kan, door mijn verleden, niet met me trouwen, zij is nooit getrouwd geweest. Z komt al haar hele leven in deze kerk en ik wist dat het haar veel verdriet zou doen als ze haar kind ergens anders moest dopen. De priester kwam met een compromis, Jonathan zou niet gedurende de mis gedoopt worden, maar de kerk zou op een speciaal moment open zijn om hem te dopen. De doop zou niet op het altaar plaats vinden maar in de sacristie. Hoewel goed bedoeld was, was dit onacceptabel voor me en nam mijn woede alleen maar toe.

Dit voorval heeft nog tot veel discussie tussen mij en Ana geleid. Uiteindelijk stemde ze er mee in verder te zoeken naar een priester die Jonathan wel dezelfde behandeling zou geven. Die vonden we in een kerk in Saint Andrews. De priester daar staat bekend om zijn tolerante opvattingen. Het heeft mijn woede wat verzacht omdat er ook redelijke priesters zijn, maar als je het mij vraagt zijn ze in de minderheid. Ik houd me liever verre van de kerk.”

Veel ouders die zich in dergelijke situaties bevonden hadden vergelijkbare ervaringen. Verhalen gekleurd door frustratie en ergernis, die hun relatie met de kerk verslechterden. Vaders en moeders die hun kinderen tijdens de doop niet zelf mogen vasthouden, peetouders die worden afgewezen omdat zij een buitenechtelijke relatie hebben, kinderen die gestigmatiseerd worden omdat de doop veel later plaatsvindt. De lijst met negatieve voorvallen is lang. Gekwetstheid, vernedering, afwijzing, uitsluiting en onrechtvaardigheid zijn de begrippen die in gesprekken over de praktijken naar voren komen. (Interview, 7 april 2011)

5. 3 Problemen met scheidingen in het buitenland

Het is lang niet eenvoudig om in het buitenland procedures te starten. Hiervoor moet men, variërend van het land, er een tijd ingeschreven staan en er daadwerkelijk een periode wonen. Volgens verschillende mensen zou dit laatste niet echt nodig zijn, de inschrijving is onontbeerlijk. De meesten die hier gebruik van maken zijn van origine van niet Maltese afkomst en met een Maltees burger getrouwd.

Hieronder volgen twee korte portretten van Paul en Petra. Beiden is het gelukt om een scheiding in het buitenland te krijgen.

Paul vertelt hoe zijn vriendin, zonder zijn medeweten, een scheiding had verkregen in de Verenigde Staten. Zij was in staat om dit in een maand te realiseren, maar dit was alleen mogelijk omdat zij in de VS als advocate werkzaam was geweest, de wetten van haar land uitstekend kende en goede

connecties had. Het was een bewuste keuze om de impasse te doorbreken en terug te gaan naar de VS.

“Van de scheidingsprocedure die mijn vrouw startte in de Verenigde Staten heb ik bijna niets gemerkt. Wij waren in mum van tijd gescheiden zonder dat ik het wist. Ze is daarvoor teruggegaan naar de VS en heeft een scheiding aangevraagd op basis van verlaten. Op die manier hadden ze mijn instemming, mijn handtekening, niet nodig. Voor dat zij hertrouwde vertelde ze me dat we gescheiden waren.” Hij imiteert zijn ex-vrouw die hem op de hoogte bracht van hun scheiding; “O, even tussendoor, we zijn ook gescheiden. Dit vertelde zij me op de dag dat zij hertrouwde. Mij maakt het niets uit, ik wil toch nooit meer trouwen.” (Interview, 10 maart 2011)

Ook kwam ik in contact met Petra, een Nederlandse, die mij vertelde dat zij naar Nederland was teruggegaan om te scheiden. Zij ontmoette haar man op Comino, een van de kleinere eilandjes van Malta. Ze woonden twee jaar samen voordat ze trouwden. De reden om toch te trouwen was eerder praktisch dan romantisch, Petra was in verwachting en Malta was nog geen onderdeel van de Europese Unie. Het zou een hoop zaken makkelijker maken, ze zou gewoon in het ziekenhuis kunnen bevallen, haar kind zou gewoon ingeschreven kunnen worden op een Maltese school. In tegenstelling tot de meeste Maltezen kozen zij voor een civiel huwelijk. Haar schoonfamilie maakte daar geen bezwaar tegen. Het huwelijk hield echter niet langer stand dan vijf jaar.

Nadat Petra van tafel en bed gescheiden was besloot ze om ook te onderzoeken of het mogelijk was om via Nederland een echtscheiding te krijgen. “Eigenlijk kwam dit door mijn vader, die heeft me aangespoord om dit te doen. Zelf had ik het wel gehad met alles. Hij heeft een advocaat in Nederland gezocht en alles betaald. Zonder zijn steun was ik er niet aan begonnen.” Over de beweegredenen van haar vader zegt Petra het volgende: “Voor mijn vader was het verwarrend dat we van tafel en bed gescheiden waren maar dat ons huwelijk niet ontbonden werd. Omdat hij de wet verwarrend vond was hij bang dat mijn ex toch bepaalde rechten had. Het was volgens hem pas echt afgesloten als het huwelijk ontbonden was.”

De rechtbank in Zwolle wees haar verzoek tot echtscheiding af. De rede hiervoor is dat Nederland geen jurisdictie over Malta heeft. Petra en haar vader besloten in Den Haag in hoger beroep te gaan waar ze uiteindelijk op grond van humanitaire gronden alsnog een scheiding kreeg. Over het verloop van de procedures zegt ze het volgende: “Er werden helemaal geen persoonlijke vragen gesteld over mijn privéleven. Er werd gevraagd hoe mensen in Malta uit elkaar gaan en welke opties het Maltese recht biedt voor mensen die niet langer gehuwd willen zijn. Ze stonden raar te kijken toen ik ze vertelde dat er geen scheiding bestond.” (Interview, 5 maart 2011)

Uit beide verhalen blijkt dat zij inderdaad aan de voorwaarden voldeden die de kans op het verkrijgen van een scheiding vergroten. Zo had de vriendin van Paul zowel uitstekende connecties met de Verenigde Staten, beschikte ze over veel kennis over het rechtssysteem en beschikte ze over voldoende geld. Ook Petra beschikt over goede connecties, haar vader is een sleutelfiguur die haar hielp in het verwerven van kennis en de kosten betaalt. Voor veel Maltese is deze oplossing echter een brug te ver. Doordat deze oplossing slechts voor een kleine groep haalbaar is, vinden veel mensen dit discriminerend.

Figuur 1 Scheiding is een werkelijkheid die niemand kan negeren

6. *Het debat over scheiding*

De problemen die in de vorige hoofdstukken aan bod kwamen, vormen voor steeds meer mensen een aanleiding om een dialoog te voeren over de wensbaarheid van de introductie van scheiding in Malta. Voor hen die dagelijks met deze problemen te maken krijgen is het introduceren van scheiding een gewenste oplossing. Niet iedereen deelt die mening echter, waardoor er een debat plaatsvindt waarin twee groepen strijden. Tegenstanders van de introductie hebben zich verenigd binnen de LE beweging. Le is Maltees voor nee. Voorstanders hebben de IVA beweging gestart. IVA betekent ja in het Maltees. Hieronder zal ik een beknopte weergave doen van deze twee tegen-gestelde visies. Daarnaast zal ik kijken wat de bewegingen ondernemen om hun standpunten over te brengen.

6.1 LE: Tegen de introductie van scheiding

“Huwelijk is geen bord spaghetti wat je kan proeven ” (Thomas, 11 april 2011)

Een van medestanders van LE beweging is Joe. Ik ontmoet hem in het dorp en hij wijst me de weg door het labyrint van straten waarin ik de weg verloren had. Al snel wordt zijn kijk op het huidige debat duidelijk. “Het huwelijk is niet meer wat het was. Nu proberen mensen zich los te maken van hun echtgenoten zonder dat hier een reden toe is. Niemand is bereid om nog langer moeite voor elkaar te doen. Zodra er dingen opgeofferd moeten worden, gaan ze uit elkaar. Men denkt verliefd te zijn op een ander omdat het begin makkelijk is, later laten ze gebroken gezinnen achter en dit patroon zal zich waarschijnlijk herhalen als het weer even tegen zit. Dit is niet de samenleving die goed is voor Malta.” (Interview, 24 maart 2011) Joe vertelt me dat hij tegen de introductie van scheiding op Malta zal stemmen en dat hij nog veel meer mensen kent die er zo over denken. Hij nodigt me uit om langs te komen bij een vriendin waar ze normaal gesproken op vrijdag de bijbel bespreken. Die vrijdag zit ik bij hen aan de keukentafel, samen met nog vier andere echtparen. Na een tijdje lopen de gemoederen hoog op. Vooral Joe vindt de wens om te scheiden niet acceptabel.

“We hebben hier iets unieks in Malta, iets prachtigs en dat zijn hechte families. In de rest van Europa is de familie aan het aftakelen. We hebben sterke families nodig, met gezonde kinderen, we hebben niets aan ouders die een kind hier en een kind daar hebben. We zijn verbonden aan onze families, die zijn veel hechter dan in veel andere landen. Kijk maar naar hoeveel mensen hier nog trouwen. Huwelijken zijn juist nog stabiel doordat we een omgeving hebben waarin families gesteund worden. Waarom zouden mensen straks nog trouwen en niet gewoon samenwonen als het huwelijk toch te

ontbinden valt. De definitie van huwelijk is een levenslange verbinding en dit willen ze nu veranderen. Dan wordt het niet tot de dood ons scheidt, maar tot een of andere onnozele reden ons scheidt. Natuurlijk zijn er mensen met echte problemen in hun huwelijk en daar moet ook naar gekeken worden, maar om dan maar de definitie te veranderen, is belachelijk. Dan noemen ze me maar ouderwets!" (Interview, 26 maart 2011)

Deze uitspraak komt overeen met het gevoel dat binnen de tegenbeweging speelt. Verschillende argumenten worden aangedragen om te voorkomen dat scheiding geïntroduceerd wordt. Zo zal de introductie van scheiding voor nog meer gebroken families zorgen. Men is van mening dat hierdoor mensen minder bereid zullen zijn om als er problemen zijn aan hun relaties te werken. Dit zal er toe leiden dat veel kinderen ook niet langer in huwelijk geloven omdat ze geen goed voorbeeld gezien hebben. Ook maakt men zich zorgen over de extra kosten die de staat moet betalen als families uit elkaar vallen. Hierbij noemt men zaken als subsidies aan alleenstaande ouders, medische kosten voor verwerken van trauma's en huursubsidie

Naast deze argumenten die vrij zijn van religieuze conotaties wordt er binnen de tegenbeweging ook gebruik gemaakt van religieuze argumenten. God wil dit niet, was een van de credo's van de tegenbeweging. In de ogen van velen die de beweging steunen is het huwelijk een heilig sacrament en de betekenis zou niet door mensen veranderd mogen worden. Voor een aanvulling op de standpunten van de LE beweging zie (bijlage 4)

6.1.1 De beïnvloeding van de publieke opinie

De LE beweging was door de kerkelijke steun in staat om effectief campagne te voeren. De kerken werden een centraalpunt in het verspreiden van de christelijke visie en ook andere religieuze media werden ingezet om stem te geven aan de nee beweging. Er waren talloze radioprogramma's op de kerkelijke zenders die de kerkelijke visie verspreidden. Ondanks de belofte zich afzijdig te houden was de kerk betrokken bij talloze activiteiten die de LE beweging moesten steunen.

Vanaf Pasen, een zeer belangrijke feestdag op de liturgische kalender, werd er volop gepredikt tegen de introductie van scheiding. Hieronder volgen een aantal voorbeelden van hoe men de publieke opinie probeerde te beïnvloeden en de daarbij behorende kritiek op de manier waarop de kerk zich in het debat mengde.

Veel mensen waren woedend over het feit dat de kerk kinderen benaderde om hun mening te kennen te geven. Zo werd er in de kindergedachte van de pastorale brief aan kinderen uitgelegd dat de introductie van scheiding een keuze tussen goed en kwaad was. De aartsbisschop moedigde kinderen in een toespraak aan om te bidden dat hun ouders op 28 mei de juiste keuze zouden maken. Het

angst aanjagen van kinderen werd door verschillende leraren en maatschappelijk werkers fel bekritiseerd.

Ook buiten de kerk was de invloed op de bevolking groot. Op scholen werden kinderen geleerd dat er maar een goed antwoord mogelijk is als het gaat om de introductie van scheiding. In een examen theologie werd studenten gevraagd over hun visie op scheiding als christenen. Hoewel dit een hele theologische discussie binnen de kerk is, leek er op dit examen slechts een antwoord mogelijk, namelijk dat scheiding slecht was. Op de universiteit werd een serie cursussen aangeboden die niet over scheiding ging maar over het huwelijk in de moderne samenleving. Voor veel critici was dit weer een manier om jongeren te beïnvloeden. (" Updated: Anger over Matsec question on divorce", 2011)

Een andere tactiek om de publieke opinie te beïnvloeden was het opzetten van reclameborden waarop boodschappen te lezen waren als: Jesus is ook tegen scheiding. Deze strategie werd als eerste gebruikt door de kerk, maar al snel door andere groepen binnen het nee kamp overgenomen. Na verloop van tijd werden deze berichten beantwoord door de voorstanders van scheiding en ontstond er een ware reclamebordenoorlog.

Parodieën en spot moest de toon luchtig houden, maar vaak liepen de emoties hoog op. Zo ook bij hen die voor de introductie van scheiding waren.

Figuur 2 We hebben maar een ziel, zeg nee tegen scheiding

6.2 IVA: Voor de introductie van scheiding

“Voor mij is het onaanvaardbaar dat iemand me vertelt onder welke omstandigheden ik van iemand moet houden. Natuurlijk geef je iemand je jawoord met de intentie voor altijd samen te blijven anders hoef je niet te trouwen maar er zijn veel meer redenen waardoor een relatie niet langer werkt. Dit kunnen veel meer redenen zijn dan de gronden die nu gelden voor een nietigverklaring. Het is onmogelijk om een lijst te maken met de oorzaken waardoor liefde verdwijnt. We moeten af van deze bekrompen lijstjes. We moeten scheiding introduceren zodat we macht over ons eigen levensloop niet uit handen geven, maar we verantwoordelijke keuzes kunnen maken.” (Interview, 24 maart 2011)

Dit is een opvatting geuit door een vooraanstaand politicus die anoniem wenst te blijven. Het is een mening die door veel liberale politici gedeeld wordt. De verontwaardiging die veel mensen kennen wordt nu ook erkend door politici en heeft weerklank gevonden in de politiek. Veel kritiek is er ook op het feit dat er in Malta een schuldige aangewezen moet worden voor het falen van het huwelijk.

De verantwoordelijke wordt ook aansprakelijk gesteld, betaalt kinder- en partneralimentatie tot in lengte van dagen. Straf is klaarblijkelijk belangrijk voor het rechtvaardigheidsgevoel, maar deze groep mensen denkt daar voor een deel anders over. Volgens hen is er niet een lijst met redenen te maken die legitiem is om een huwelijk te ontbinden. Evenmin vinden ze dat er een schuldige voor het falen van een huwelijk aangewezen kan worden en trekken ze het hele concept van schuld in twijfel.

De nieuwe wetgeving die voorgesteld is door Jeffery Orlando Policino is conservatieve wetgeving. Je komt pas in aanmerking voor scheiding nadat je vier jaar van tafel en bed gescheiden bent. Toch zien veel mensen deze wet als een hoopvolle en snellere oplossing voor de eindeloze rechtszaken waar men nu in verwickeld is. Deze duren in veel gevallen langer dan vier jaar. Het is dus een conservatieve vorm van scheiding die voorgesteld wordt, maar dat het een no fault divorce is, is een reuze stap voor Malta. Dit betekent dat niemand de schuld krijgt. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan de klacht dat er in Malta geen civiele weg is die leidt naar de mogelijkheid om te kunnen hertrouwen.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen binnen de IVA beweging.

6.2.2 De beïnvloeding van de publieke opinie

In een kleine zaal in een hotel in Slima wordt de eerste bijeenkomst van de IVA beweging gehouden. Op het drukst van de avond zijn er een kleine veertig mensen aanwezig, maar er is veel in- en uitloop.

De kleine opkomst lijkt geen goed voorteken, de sfeer is gespannen en al snel worden grote zorgen geuit.

“De kerk heeft een eeuwenoude voorsprong op het gebied van campagne voeren. Niet alleen hebben ze een voorsprong doordat ze eeuwen een manier van denken hebben verspreid, daarnaast zijn ze in een formidabele positie om campagne te voeren. Zoals jullie weten komt Pasen eraan en dan worden kerken extra goed bezocht. Deze mogelijkheid zal gebruikt worden om het sacrament van het huwelijk en scheiding uitvoerig te bespreken. Wij dwingen niemand om te scheiden als ze getrouwd zijn, maar zij die ons het recht om te scheiden ontzeggen, leggen wel hun wil op aan ons. Om deze situatie te kunnen veranderen is het essentieel er voor te zorgen dat dit niet een gevecht tegen de kerk wordt, alleen dan maken we een kans.” Zo opende Jeffery Pullicino Orlando de bijeenkomst.

Tijdens de eerste bespreking bleek al dat, om kosten te besparen, men minder gebruik zou maken van conventionele middelen om campagne te voeren. Internet werd een belangrijk medium om mensen te betrekken en te informeren. Tijdens de eerste bijeenkomst kwamen twee van de sociale media uitvoerig te spraken. Het gebruik van Facebook liep zoals gepland en was een groot succes. Op de Facebook pagina werden ervaringen uitgewisseld, discussies gevoerd en hield men elkaar op de hoogte van de ontwikkelingen binnen het debat. Zo ontstond een netwerk van betrokkenen die bereid waren om zich in te zetten voor de IVA campagne. Deze netwerken waren van groot belang voor het creëren en het uiten van solidariteit. Het werd zichtbaar hoeveel mensen de mening deelden dat scheidingswetgeving geïntroduceerd moest worden. Dit nieuwe zelfvertrouwen heeft de beweging een hoop kracht gegeven.

Naast het gebruik van internet is het succes van de campagne grotendeels te danken aan een andere strategie, namelijk het voeren van publieke debatten op universiteiten en op verschillende dorpspleinen. Het format hiervoor varieerde: soms was er ook een spreker van de LE beweging die het tegenstandpunt in nam, maar vaak was het zo dat het publiek vragen kon stellen aan de voorzitter van de IVA beweging, Deborah Schembri. Ze is een advocate van beroep, maar heeft zich volledig voor de campagne ingezet. Haar kennis van het Maltese recht en de kerkelijke wetgeving zorgde ervoor dat ze mensen goed kon informeren en tegenargumenten met gemak weerlegde. “Er bestaat in Malta veel verwarring over wat scheiding nu precies inhoudt en wat de gevolgen hiervan zijn voor de samenleving. Deze onwetendheid en angst is een groot obstakel als we deze campagne willen winnen.” Aldus Deborah. Doordat het zo’n belangrijk debat is geworden wordt Deborah ook voor tv-uitzendingen gevraagd. Ze is het gezicht geworden van de beweging, dit zorgt voor erkenning en vertrouwen.

Naast het publieke gezicht van Deborah Schembri kent de IVA beweging ook een sterke vertegenwoordiging in de politiek. Hoewel Jeffrey Pullicino Orlando, Evarist Bartolo en Michael Falzon sleutelfiguren zijn binnen de IVA beweging leggen ze zich vooral toe op het beïnvloeden van de politiek en wordt het beïnvloeden van de publieke opinie aan Deborah overgelaten. Door deze strategie toe te passen wilde men voorkomen dat de IVA beweging beschuldigd zou worden van politiek opportunisme. Dit droeg bij aan het besef dat hun standpunt los stond van politieke belangen. Dit werd versterkt doordat de politici van twee verschillende partijen waren, de NP en LP, partijen die politiek gezien altijd tegenover elkaar hebben gestaan.

6.3 Het referendum - David versus Goliath

Uit onderzoek was gebleken dat de vraag die de bevolking tijdens het referendum voorgelegd zou krijgen van doorslaggevend belang zou zijn. Bij een simpele ja of nee vraag zou een meerderheid tegen de introductie van scheiding stemmen. Terwijl een gedetailleerdere vraag als Vind je dat scheiding mogelijk moet zijn voor echtparen die tenminste vier jaar van tafel en bed gescheiden zijn, wanneer er geen hoop op verzoening meer is en als alimentatie en de zorg voor kinderen gewaarborgd wordt? door een kleine meerderheid positief beantwoord zou worden.

De vraagstelling zou in het parlement worden bediscussieerd, een stemming zou bepalen welke vraag de Maltezers zouden moeten beantwoorden.

Nadat dit onderzoek verschijnt komt de politiek in een impasse terecht. Voorstanders willen niets anders dan de lange, gedetailleerde vraag, tegenstanders blijven bij de korte vraagstelling. Na bijna een maand van weinigzeggende krantenartikelen over achterkamertjespolitiek wordt er een datum bekend gemaakt waarop er een eind moet komen aan deze patstelling. Op 16 maart wordt er in het parlement gestemd over welke vraag er aan het volk voorgelegd zal worden. Een paar dagen daarvoor word ik opgebeld met de vraag of ik bij de stemming aanwezig wil zijn en zo komt het dat ik op 16 maart getuige ben van hoe een meerderheid van de leden van het parlement voor de lange, gedetailleerde, vraagstelling kiezen. De opluchting bij Jeffery Pullicino Orlando en Everist Bartolo is enorm. Als ik even later buiten sta wordt ik door Jeffery Pulicino begroet "Laura you write this down, this is history." Ik ben opgetogen en heel erg verbaasd dat Jeffery mijn naam kent en weet wat ik in Malta doe. Lachend denk ik, ja, dit is Malta. Als men geen Kamermeerderheid had gehaald dan was de kans groot dat de uitkomst van het referendum anders was geweest.

Op 28 mei 2011 gaan 's ochtends de stembussen open en zal Malta een oordeel vellen over de vraag of ook in Malta scheiding geïntroduceerd moet worden. De stembussen zullen tot 22:00 open zijn en daarna zal het tellen van de stemmen beginnen. Op deze dag geldt dat er officieel geen campagne meer gevoerd mag worden.

Op de Facebook site van de IVA beweging heerst die ochtend een opgetogen sfeer. Men moedigt elkaar aan om te gaan stemmen en geschiedenis te schrijven. Verschillende mensen bieden aan anderen die geen vervoer hebben naar de stembus te brengen. Er ontstaat een heus carpoolsysteem. Daarnaast worden er berichten gepost door hen die hun stem uitgebracht hebben. Op een gegeven moment ontstaat er een korte discussie over de vraag of gesprekken die nu op Facebook gevoerd worden niet in strijd zijn met de gemaakte afspraken om geen campagne te voeren. Als snel trekt men de conclusie dat het internet vrij is, sociale media zijn geen officiële media en blijft men elkaar op de hoogte houden.

Ook worden er twee incidenten gemeld, een priester in San Gwann zegent mensen die gaan stemmen en er wordt melding gedaan van dat er op de veerboten die varen tussen Gozo en Malta flyers uitgedeeld worden. Hierop is een afbeelding van Maria, die tranen van bloed huilt, zichtbaar. (zie bijlage 5) Dit moet mensen op weg naar de stembus weerhouden van het uitbrengen van een stem voor de introductie van scheidingswetgeving.

De sfeer op Facebook lijkt aan het einde van de avond pessimistischer te worden. De eerste onofficiële berichten over de opkomst zijn bekend, rond de 72 procent van de stemgerechtigden heeft zijn stem uitgebracht. Veel mensen vinden dit weinig en zijn bang dat men hierdoor zal verliezen. Rond 21.30 wordt er bekend gemaakt dat de krant Malta Today het embargo verbreekt. Ze publiceert een verontschuldiging van aartsbisschop Paul Cremona die zijn excuses aanbiedt aan hen die zich door de acties van de kerk gekwetst voelden. ("After Bishops 10pm apology", 2011)

Op Facebook wordt men aangemoedigd om dit bericht zo veel mogelijk te verspreiden, opdat meer mensen die eigenlijk wel voor scheiding zijn maar zich niet uit durfden te spreken toch nog voor zullen stemmen. Anderen staan minder positief tegenover deze berichtgeving, ze zien het juist als een oproep van de kerk om de verloren schapen weer voor zich te winnen en zij vrezen dan ook dat het referendum verloren is.

De volgende dag begint het tellen van de stemmen. Om 10:19 wordt er een kleine meerderheid voor de introductie van scheiding gemeld. ("Updated: Yes ahead", 2011) Om kwart voor elf verschijnen de eerste officieuze berichten, het heeft er alle schijn van dat de IVA beweging zal winnen. Zo post de zus van Deborah Schembri:

“PN ambtenaren zeggen dat het duidelijk is dat de Ja stem de meerderheid heeft.”

Ook een van de partijleden bevestigt dat de voorstemmers met zo’n 52.8% van de stemmen gewonnen hebben. Deborah Schembri gaat in de hal uit haar dak. Voortekens zijn duidelijk.

De Times of Malta laat in een artikel om 11:01 weten dat het referendum gewonnen is door de voorstanders van introductie van scheiding in Malta. Het verschil is niet heel groot, 18000 stemmen, maar ze hebben de voorstanders naar de overwinning gelooft. (“ Divorce Movement wins”, 2011) Er volgen talloze felicitaties op Facebook, de vreugde is enorm. “Ja het is ons gelukt”, “Welkom in de renaissance van Malta”, “Het volk heeft gesproken, allemaal heel erg bedankt”, “Willen jullie me de komende weken niet storen, ik ben huwelijksplannen aan het maken”, “Ik kan het niet geloven dat het ons gelukt is. Dank je Malta, ik kan niet stoppen met huilen”, “ Ik kan me de eerste bijeenkomst nog herinneren en hoe klein de kans toen was dat we het ooit zouden winnen.” zijn voorbeelden van berichten die te lezen zijn.

De uitslag van het referendum betekent nog niet dat scheiding ook daadwerkelijk geïntroduceerd zal worden. Het was namelijk slechts een consultatief referendum en het parlement is sterk verdeeld. Zo hebben een aantal parlementsleden al gezegd om alsnog tegen de introductie te zullen stemmen, omdat het niet overeenkomt met wat zij goed achten voor de samenleving. Ondanks felle kritiek van andere politieke partijen blijft het de vraag of de uitslag van het referendum gehonoreerd zal worden en Malta daadwerkelijk echtscheidingswetgeving zal kennen.

Figuur 3 De IVA beweging voert campagne in Rabat

7. Conclusie

In mijn onderzoek, dat ik uitvoerde op Malta, onderzocht ik de veranderende inzichten aangaande scheiding en huwelijk. Op dit moment is Malta het enige land binnen de Europese Unie waar echtscheiding niet wettelijk is toegestaan, maar het heeft er alle schijn van dat dit in de nabije toekomst zal veranderen. Ik deed mijn onderzoek in de maanden voorafgaand aan een referendum dat werd gehouden in mei 2011 over de mogelijke introductie van scheiding. Ik stelde mijzelf ten doel een antwoord te vinden op de volgende vraag: welk effect heeft het feit dat scheiding onmogelijk is op het dagelijks leven van mensen en op het publieke debat over een mogelijke wetswijziging? Om deze vraag te kunnen beantwoorden bracht ik tien weken door op Malta, sprak met veel betrokkenen, en leerde hun mening en persoonlijke ervaringen kennen met betrekking tot echtscheiding.

Uit een eerste lezing van de wetgeving bleek dat men in Malta slechts een uitweg uit het huwelijk had wanneer men een nietigverklaring verkreeg. Een nietigverklaring betekent dat de omstandigheden op het moment dat men elkaar het ja-woord gaf niet geldig waren. Men is dus nooit getrouwd geweest en vrij om te trouwen. De invloed van het Rooms-katholieke geloof is duidelijk aanwezig in de wetgeving. Ondanks dat er ook nietigverklaringen door de civiele rechtbank afgegeven worden, gebeurt dit op basis van dezelfde religieuze gronden. Een echt seculier alternatief is binnen Malta niet te vinden. Naast nietigverklaringen zagen we dat er een scheiding van tafel en bed mogelijk was. Hierin werd praktische hulp geboden bij de verdeling van bezit en regelingen rond alimentatie en voogdij. De huwelijk status zelf werd echter niet ontbonden. Tot slot zagen we dat de Maltese staat wel scheidingen erkent die buiten Malta verkregen zijn.

Uit gesprekken met informanten bleek dat de verschillende procedures grote gevolgen hadden voor het dagelijks leven. Mensen die een nietigverklaring probeerden te krijgen, kwamen de volgende problemen tegen. Ten eerste werden de meeste aanvragen afgewezen. Informanten gaven aan gekwetst te zijn door zo'n afwijzing. Ze interpreteerden dit als volgt: de ervaringen die ik meegemaakt heb, de redenen om niet langer samen te zijn met mijn levenspartner zijn niet erg genoeg. Hun pijn werd in hun ogen bestempeld als flauwekul, wat voor een hoop onmacht en woede zorgde tegenover de instantie die hen afwees. Meestal was dit de kerk en vaak verslechterden de verhoudingen door deze ervaringen en door de religieuze sancties die opgelegd werden wanneer gehuwde mensen een nieuwe partner vonden. Nieuwe partners van mensen die uit elkaar waren,

konden geen wettelijke erkenning krijgen doordat men niet kon hertrouwen. Dat zorgde ervoor dat er problemen ontstonden met de erkenning van vaders van kinderen en het geven van de familienaam. We hebben gezien dat men financieel benadeeld werd: zo ging het pensioen naar de echtgenoot en niet naar de nieuwe partner als de gehuwde partij kwam te overlijden. Naast religieuze en wettelijke sancties hebben we ook gezien dat sociale controle en de angst voor sociale en religieuze uitsluiting een mechanisme was om een morele gemeenschap bij elkaar te houden.

De laatste jaren is er op Malta op het gebied van relaties veel veranderd. Het is gebruikelijker voor jongeren om voor het huwelijk samen te wonen. Het woord *pogġut* (ongehuwd samenwonende) dat vroeger een zeer negatieve bijklank had, wordt steeds vaker gebruikt als geuzennaam. Daarnaast zijn er steeds meer mensen die geen nietigverklaringen meer aanvragen en genoeg nemen met een scheiding van tafel en bed. Hiermee accepteren ze de religieuze en wettelijke sancties en dagen ze de status-quo uit. De wetgeving was er immers om te zorgen dat mensen hun leven lang bij elkaar bleven en dit gebeurt steeds minder doordat men nieuwe partners vindt ondanks dat men niet kan scheiden. Een verklaring hiervoor zou men kunnen zoeken zoals Coontz (2000, 2006) deed in het feit dat romantische liefde een steeds belangrijkere rol in het huwelijk ging spelen. Zo liet ze zien dat de band tussen personen belangrijker was geworden en het belang van intimiteit en emotionele betrokkenheid toegenomen was. In deze hoek is ook een verklaring te vinden voor de vernederende houding ten opzichte van scheiding. Een gebrek aan liefde is steeds vaker een legitieme reden voor echtgenoten om uit elkaar te gaan ondanks de belemmeringen van de staat en kerk. Door het groeiende aantal mensen dat uit elkaar gaat is er steeds meer solidariteit en begrip omdat steeds meer mensen wel iemand kennen wiens huwelijk niet werkt. Dit sluit aan bij wat Harrington en Bielby (1991) laten zien, namelijk dat de morele nadruk in de liefdesmythe niet ligt op een levenslange toewijding die samen gaat met zelfopoffering, maar om een leven vol keuzemogelijkheden ten behoeve van zelfontwikkeling. De criteria of een huwelijk werkt, zijn dus verschoven: niet langer is samen oud worden het criterium, maar gaat het om de inhoud. Pas als er keuzemogelijkheden zijn om van partner te wisselen, dan kan duur iets zeggen over inhoud. Steeds meer mensen zien huwelijk als wat men moet kunnen ontbinden als men niet gelukkig is.

Veel mensen die enkel van tafel een bed gescheiden waren, vonden ook dat scheiding in Malta geïntroduceerd moest worden. Net zoals degenen die geen nietigverklaring konden krijgen en zij die die niet in het buitenland konden scheiden had deze groep te maken met een gebrek aan erkenning van het einde van relaties. Ook in dit geval konden nieuwe relaties geen wettelijke erkenning krijgen met alle gevolgen van dien. Daarnaast speelde bij deze groep een specifiek probleem, namelijk dat bij een scheiding van tafel en bed één van de partners toch van de ander kon eisen om trouw te

blijven. Mocht één van de twee een nieuwe partner krijgen, dan kon het kinderen verboden worden om die te zien. De voormalige partners bleven dus de mogelijkheid houden om een beroep op elkaar te doen op de gronden dat men nog steeds gehuwd was, ook als dit emotioneel gezien en in het dagelijkse leven vaak niets meer betekende. Dat werd als onrechtvaardig beschouwd.

Voorstanders van de introductie van scheiding verenigden zich in de IVA beweging (Ja beweging). Mensen ontmoetten elkaar zowel virtueel als op bijeenkomsten en debatten. Veel van hen vonden herkenning in de verhalen en opvattingen van anderen. Ze hadden opvattingen over liefde waaruit bleek dat men de vrijheid zou moeten hebben om opnieuw te kiezen en liefde een tweede kans te gunnen door te kunnen scheiden en hertrouwen. De notie dat, als men niet gelukkig is in een relatie men opnieuw kan beginnen, legt de nadruk op de individuele vrijheden. Dit komt overeen met wat Swidler (1980) de moderne notie van liefde noemt, waarbij de nadruk op de ontwikkeling van het individu ligt. Een gevolg hiervan wordt door In de aanloop met het debat werden ze geconfronteerd met de tegenstanders, die zich verenigde in de LE beweging (Nee beweging).

Tegenstanders van de introductie van scheiding hebben een visie op liefde en huwelijk die gebaseerd is op religieuze noties die samenhangt met wat Harrington en Bielby (1991) aanduiden als traditionele liefde en Swidlers (1980) als *interdependance*. Een gebrek aan liefde is in die visie iets wat door opoffering beter kan worden. Dit sluit aan bij het feit dat een gebrek aan liefde geen grond is om een nietigverklaring van een huwelijk te verkrijgen. De gronden zijn gericht op het kunnen vervullen van functies van huwelijk en liefde is geen specifieke functie. Er zou echter moet komen voor de emotionele kant van het huwelijk claimen de voorstanders van de introductie van scheiding.

Deze verschillende percepties over huwelijk en liefde raakt een debat over de plaats van religie in de samenleving. Dit is een debat dat in de Maltese politiek liever vermeden wordt, omdat het in het verleden tot bloedige confrontaties leidde tussen de kerkgezinde Nationalistische Partij en de Maltese Labour Partij. Het is vaak moeilijk geweest om veranderingen door te voeren die tegen de conservatieve Christelijke waarden ingingen, omdat de Nationalistische Partij lange tijd eensgezind was en een zeer sterke positie in de regering had. Nu lijkt er gaandeweg meer ruimte te komen voor liberalere opvattingen. Het wetsvoorstel om scheiding op Malta te introduceren werd door Jeffrey Policino Orlando van de Nationalistische partij aan de kamer gepresenteerd. Het voorstel kwam als een donderslag bij klare hemel. De uitslag van het niet-bindende referendum van mei 2011 geeft aan dat een meerderheid van de Maltese bevolking nu voor de invoering van scheiden is, al is het nog onzeker of de politiek dit overneemt. De bevindingen uit mijn onderzoek maken duidelijk hoe ingrijpend de gevolgen voor het dagelijkse leven zijn van de bestaande regelgeving. Uit de

getuigenissen van deze betrokken blijkt dat er alle reden is voor verandering.

8. Literatuur

Adami, A

2010. Parliament, not referendum, should decide divorce - Judge Bonello. Times of Malta.
(17 oktober 2010)

After Bishops 10pm apology, Iva asks for extended voting time. 2011. Malta Today.

(28 mei 2011)

Bell, D.

1977. Defining Marriage and Legitimacy. *Current anthropology, Volume: 38 Issue: 2 (April 1, 1997), pp: p237, 18p.*

Borneman, J.

1996 Until Death Do Us Part: Marriage/Death in Anthropological Discourse, *American ethnologist, Volume: 23 Issue: 2 (May 1996), pp: 215-235.*

Coontz S.

2000. Marriage: then and Now. *National forum, Volume: 80 Issue: 3 (June 1, 2000), pp: p10, 6p.*

Coontz S.

2007. The Origins of Modern Divorce. *Family process, Volume: 46 Issue: 1 (March 1, 2007), pp: p7, 10p.*

Debono, J

2010. Zero-sum politics and divorce. Malta Today. (12 juli, 2010)

Divorce movement wins. 2011. Times of Malta

(29 mei, 2011)

Harrington, C. L., & Bielby, D. D.

1991. The Mythology of Modern Love: Representations of Romance in the 1980s. *Journal of popular culture Volume: 24 Issue: 4 (March 1, 1991), pp:p129,16p.*

Hirsch, J.S, & Wardlow, H.

2006. *Modern loves : the anthropology of romantic courtship and companionate marriage.*
Ann Arbor, [Michigan] : Univ. of Michigan Press

Jankowiak, William R., Fischer, & Edward F.

1992. A cross-cultural perspective on romantic love. *Ethnology*, 00141828, Apr92, Vol. 31, Issue 2.

Kottak, C

2004. *Antropology: The exploration of human diversity*. New York: MCGraw-Hill. (10th ed.)

Kung, W. W., Hung, S., & Chan, C. L. W.

2004. How the Socio-cultural Context Shapes Women's Divorce Experience in Hong Kong. *Journal of comparative family studies*, Volume: 35 Issue: 1 (January 1, 2004), pp: p33, 18p.

Laiviera, N

2010 'Roadmap' for divorce referendum campaign crucial – Muscat. Malta Today. (6 december 2010)

Lawton, L. E., & Bures, R.

2001. Parental Divorce and the "Switching" of Religious Identity. *Journal for the scientific study of religion*, Volume: 40 Issue: 1 (March 1, 2001), pp: p99, 13p.

Levi-Stauss

1945 *Les structures élémentaires de la Parenté*, Londen: social science paperbacks.

Morgan, HL

1871 *Systems of consanguinity and affinity of the human family*. Washington DC: Smithsonian Contributions to Knowledge.

Peregin, C

2010. Pullicino Orlando planning pro-divorce movement for 'yes' campaign. Times of Malta. (14 november 2010)

Rao, A. B. S. V. R., & Sekhar, K.

2002. Divorce: Process and Correlates A Cross-Cultural Study. *Journal of comparative family studies*, Volume: 33 Issue: 4 (September 1, 2002), pp: p541, 23p.

Rebhun, L. A

1999 *The heart is unknown country : love in the changing economy of northeast Brazil* . California : Stanford U.P.

Redcliffe-Brown

1950. *African systems of kinship and marriage*, London: Oxford University Press.

Remkes. M.

2010. Tot de dood ons scheidt ... *Tijdschrift CUL* Jaargang 18, nummer 2, P: 33.

RNS

2008. Pope says church courts too lax with annulments. *Christian Century*, February, 26, 2008.

Rogers Jr., E. F.

2000. The liturgical body. *Modern Theology* 16:3 July 2000.

Said, M

2010. Marlene Pullicino now in favour of divorce. *Malta Today*. (9 augustus 2010)

Stone, L

2000. *Kinship and gender: An introduction*. Colorado: Wetview Press. (2nd.ed)

Swidler, A

1980. *Love and adulthood in American culture* in themes of love and work . Adulthood, Harverd University press.

Thatcher, A

1999. *Marriage after modernity: Chistian Marriage in Post Modern Times*. New York : New York University Press.

The Today Public Policy Institute

2009. *For worce, for better: remarriage after legal separation*. Op 15 december ontleent aan:
<http://www.tppi.org.mt/cms/index.php/reports>

Updated: Anger over Matsec question on divorce. 2011. *Times of Malta*

(21 mei 2011)

Updated: YES ahead, PL sees 52% for introduction of divorce Sunday. 2011. *Times of Malta*

(29 mei 2011)

Vella, M

2010. Bishops tell cohabiting Catholics 'you cannot receive Communion. Malta Today. (23 mei 2010)

Vella, M

2010. Pullicino Orlando rocks political establishment with unexpected divorce bill. Malta Today. (7 juli, 2010)

Wesch, M

2008. *Love and Marriage in the World today*. Op 8 december 2010 bekeken op:
<http://www.youtube.com/watch?v=2a8HKtgsTh8>

Zyskowski, B.

1997. Annulments. *U.S. catholic, Volume: 62 Issue: 4 (April 1, 1997), pp: p6, 8p.*

Bijlage 1: Reflectieverslag

Malta was een nieuw land voor me waar ik, ondanks dat ik er nooit geweest was, me snel thuis voelde. Het deed me denken aan de dorpen in Spanje waar ik vroeger woonde. Het gaf me het zelfde gevoel. Het is moeilijk om dit gevoel onder woorden te brengen, het is het soort rustige leven, het ons kent ons aspect waar ik als tiener gillend gek van werd. Ook in de Spaanse dorpen was de kerk van belang, het speelde vaak een rol in het dagelijkse leven van mensen. Zelf ben ik niet gedoopt en het ik een ambivalente houding tot dit instituut. Mijn ouders zijn in Spanje gescheiden, mijn vader verhuisde terug naar Nederland en een jaar later volgde ik hem. Dit zorgde er voor dat ik me vaak makkelijk in kon leven in de problemen van mensen die wensten te scheiden. Op een klein, dunbevolkt, eiland kan je weinig ondernemen zonder dat het bekend wordt. Dit gegeven zorgt voor problemen die zich niet altijd makkelijk laten vangen in woorden. “Je kan hier niets doen zonder gezien te worden”, is een uitspraak die ik vaak hoorde. Op Malta is sociale controle een belangrijk fenomeen, een alziend oog waardoor je je bespied kan voelen. Dit gevoel herkende ik vrijwel meteen.

De keuze voor het onderwerp was eigenlijk gebaseerd op een aantal toevalligheden. Het was geen zoektocht naar het verleden, maar het was onvermijdelijk dat mijn verleden invloed zou hebben op het onderzoek. Dit kan zowel in je voordeel als in je nadeel werken wanneer je je onderzoek uitvoert. Snelle herkenning van problemen, je gemakkelijk kunnen inleven in de problemen van anderen lijken ogenschijnlijk voordelig maar het juist uitvoeren van mijn onderzoek vereist ook bewust afstand nemen, om zo onbevooroordeeld mogelijk te luisteren naar de ervaringen van mijn contactpersonen.

Het streven naar neutraliteit, naar objectiviteit, zag ik als een voorwaarde voor openheid. Slechts op deze manier was ik in staat om de standpunten die voortkwamen uit de verschillende perspectieven goed in kaart te brengen. Daarnaast streefde ik ernaar om zoveel mogelijk gezichtspunten in te sluiten om in de buurt te komen van een neutrale kijk.

Het vinden van informanten ging me makkelijk af. Veel mensen kwamen toevallig op mijn pad, anderen kon ik via bestaande netwerken van organisaties benaderen. Ook gebeurde het regelmatig dat anderen me spontaan verder hielpen. De grote diversiteit aan informanten had voor- en nadelen. Een voordeel was dat het me in staat stelde de vereiste distantie en objectiviteit, die ik nodig acht, te waarborgen. De contacten waren me ongelooflijk dierbaar.

Er waren ook nadelen. Ik werd geïntroduceerd bij drie verschillende netwerken: een netwerk van politici, advocaten en journalisten die me in staat stelden het debat op de voet te volgen. Een andere groep van informanten die voor de introductie van scheiding was en het laatste netwerk bestond uit mensen die tegen de invoering van echtscheiding waren. Binnen deze groepen was er geen eenduidige visie, maar de verschillen in opvattingen waren ook niet bijster groot. Het vergde een hoop flexibiliteit om me steeds weer in deze verschillende werelden te begeven. Zo nu en dan voelde het alsof ik overal deel van uit maakte, tegelijkertijd hoorde ik nergens echt thuis. Dit had een vervreemdend effect op me.

Hierdoor voelde ik me van tijd tot tijd een buitenstaander. Wanneer ik me zo voelde kon ik gelukkig vaak bij mijn huisgenote Elizabeth, die voor haar Master Culturele Antropologie ook in Malta onderzoek deed, terecht. Naarmate ik langer op onderzoek was ontmoette ik ook meer mensen buiten de kring van informanten. Dit leidde tot nieuwe vriendschappen, dit stelde me meer in staat om afstand te houden van mijn onderzoek en gaf me wel het gevoel verbonden te zijn met Malta en de bewoners. Nu ik terug kijk, denk ik dat ik in mijn streven naar objectieve weergave van wat er zich in het veld voordeed misschien wel wat te veel informanten benaderd heb.

Diversiteit is slechts een aspect om te komen tot antwoorden op de onderzoeksvraag. Toch denk ik dat mijn onderzoek geslaagd is omdat ik er in geslaagd ben om veel informanten met uiteenlopende meningen te interviewen. Misschien dat ik de visies van hen die tegen echtscheiding zijn wat heb onderbelicht. Dit is slechts deels te wijten aan mijn persoonlijke ervaringen, maar heeft meer te maken met het onderzoeken van mijn aannames. Mijn eerste aanname was dat mensen wetgeving willen aanpassen als zij door deze wetgeving in de problemen komen. Hoewel ik denk dat die veronderstelling hout snijdt, zorgde de formulering van mijn hoofdvraag ervoor dat ik mij veelal richtte op de problemen die veroorzaakt werden door het ontbreken van echtscheidingswetgeving. Deze opvatting sluit aan bij mijn eigen denken en observaties, maar misschien leidde het tot een milde vorm van eenzijdigheid. Het kan zijn dat de balans van mijn onderzoek hierdoor licht verstoord is.

Ik vind dat de invloed van de kerk op het politieke domein beperkt moet zijn, maar waar is dit idee eigenlijk op gebaseerd? Wat betekent het precies wanneer de scheiding van kerk en staat minder duidelijk is? Had ik niet beter het uitgangspunt van het onderzoek kunnen omdraaien, had ik niet beter de visie van hen die tegen de introductie van scheiding zijn centraal kunnen stellen in de hoofdvraag. Dit was wellicht interessanter geweest, het had me misschien meer gedwongen afstand te nemen van mijn eigen opvattingen. Nu moest ik dit ook doen, maar in mindere mate. Misschien is het wenselijk dat een antropoloog langere tijd doorbrengt in een omgeving waarin zijn eigen

denkbeelden niet op de voorgrond kunnen treden. Nu kiezen veel antropologen voor het belichten van de positie van de underdog, dit heeft te maken met het feit dat antropologen het belangrijk vinden om misstanden en machtsverhoudingen zichtbaar te maken. Dit is een nobel streven, maar moet wel samen gaan met een kritische houding ten aanzien van ons eigen rechtvaardigheidsgevoel. Onderzoeken van mijn eigen aannames is een van de aspecten die ik beter had kunnen doen.

Bij de terugkomst in Nederland had ik een enorme berg data, maar liefst 43 opgenomen interviews die gemiddeld anderhalf uur duurden. Daarnaast had ik mijn notities. Hoewel ik al begonnen was met de analyse was de weergave in woorden voor mij enorm moeilijk en confronterend. Mijn dyslexie stelt mij herhaaldelijk voor problemen. Ondanks deze problemen wil ik zo graag dat de gesprekken die ik voerde recht gedaan worden. Ik wil de schat aan informatie die ik verzamelde op een juiste manier weergeven en ben dan ook vastbesloten om beter te worden in schrijven.

Doordat het schrijven zo moeizaam voor mij is heb ik geprobeerd steun te ontleen aan een heldere opbouw. Soms heb ik het gevoel dat ik mooie verhalen heb laten liggen omdat ik de schrijfvaardigheid mis om deze gemakkelijk in het geheel op te nemen. Het schrijven was een uiterst frustrerend proces, tegelijkertijd heeft het mij enorm gemotiveerd om dit te verbeteren. Ik ben me bewuster geworden van mijn sterke- en zwakke kanten. Daarnaast zijn er nog vragen waar ik niet over uit ben. Toch kan ik zeggen dat een wens in vervulling is gegaan. Ik heb veldwerk gedaan. Deze ervaring was, ondanks de moeilijke momenten, goud waard. Het onderstreept de redenen waarom ik ooit begon met mijn studie culturele antropologie. Samen met anderen de wereld ontdekken is een waardevolle ervaring.

Bijlage 2: Abstract in English

In this research that I conducted I looked at the changing perception of divorce and marriage in Malta. Currently Malta is the only country within the European Union that does not allow its citizens to divorce but it is very likely that this will change in the near future. The fact that getting a divorce in Malta is impossible got to my attention when reports on a possible referendum that might lead to an change in the current law appeared in the press. This grabbed my attention and I decided to dedicate this bachelor research to this interesting topic. The goal of this was to provide an answer to the following question that had puzzled me. How does the inhibition to divorce affect the daily lives of people and how does it shape the public debate on this topic. In order to find an answer, I spent ten weeks in Malta where I spoke to many people and got to know their outlook on this matter.

I looked at the current laws in Malta that had to do with separation and the annulment of marriages. This was a necessity in order to start to grasp Maltese society and discoverer how it affected the daily life. From the interviews with the people I encountered I understood that there were a lot of problems with the current laws and that this had a negative effect on some of the people I spoke with.

They showed me that annulments were hard to obtain because of the limited number grounds that were accepted for the annulments. This was the reason most people couldn't start procedures. The once that started procedures often found themselves trapped in long procedures. The amount of uncertainty that went together with these long procedures made people feel stuck between the past and future. This affected their emotional well being as well as their daily routines. People showed me that going to court became part of their daily lives and that they experienced these procedures as humiliating.

The people I spoke to felt as if they had no other choice but to change their marital status to being single. For those who could not obtain a declaration of nullity the state provides a separation law. The law provides legal support for the separation, however the legal status of the spouses remains the same, they remain married. This causes that spouses still have a hold on each other and this affects their daily lives. The unchanged marital status emphasizes the core problem, a lack of recognition for the ending of the marriage. Without this there is no legal recognition for new partners, this affect the lives of newborns and parents how are not married.

In order to change this situation people got together and formed the IVA movement and under the guidance of politicians and lawyers managed to voice their opinion in public debates and campaigns

for the introduction of divorce. They met their opponents, people how saw the introduction of divorce as a threat to the common good and the Christian values of Maltese society. Both tried to gain support for their cause but in the end more people embraced the wish for change. A small majority voted in favour of the introduction of divorce.

Being a witness and able to see these different points of view made me able to verify theoretical conceptions of love and marriage and how they might change over time. As Coontz, (2007) pointed out love has become to be the most important reason for people to get married. She also states that we seek to find happiness in marriage and that this gives more importance to their relationship. The same thing is happening in Malta, one of the slogans of the IVA movement was give love a second chance and in their campaigns the right to be loved again was repeatedly voiced.

This concept of love collides with the notion that marriage is a lifelong commitment. We can get a better understanding of this collision if we look back at the theoretical framework. Here Harington and Bielby (1991) together with Swidler (1980) point out that there are two conflicting notions of love. The one called traditional love is based on a lifelong dedication and self sacrifice and the another notion of love emphasizes the well being and development of the individual, this takes a central focus.

These two conflicting views on love can be recognized in the current discussion on divorce in Malta. The LE movement defending the traditional view on love that matches the religious views which are safeguarded in Maltese laws, whereas the IVA movement tries to pave the way for more recognition of the individual needs. This is in line with what Coontz (2007) puts forward in her paper the Origins of Modern Divorce. She connects the changing perception on love and society to the deinstitutionalization of marriage and states that: *With disestablishment, the state no longer conferred a whole set of special rights and privileges on one particular denomination while denying those rights to others.* This is what bothered most of the people who I present in this paper. They felt and indeed were excluded from the privileges that married couples have. The introduction of divorce means that people will have more freedom to having their own interpretations of what a good marriage entails and thus could they independently decide when to end a frustrating marriage.

There is a relation between the deinstitutionalization of marriage and religion. We have seen that a lot of people how are excluded for privileges and have undergone religious sanctions, were more likely to be hostile towards the church. There for one could argue that the church needs to be more understanding towards people with failed marriages if it wants to keep people coming to their

churches. Another argument could be found in the study of Lawton and Bures (2001). They showed us that children of divorced parents are more likely to lose their religion or be converted. The explanation given is that divorce might interrupt their religious upbringing and they might lose their attachment to the religious community. Unfortunately we noticed that, in Malta, the fear for religious disaffiliation has led to a stronger emphasis on the rules to prevent marital breakdown instead of being merciful. It might be wise for the church to change this strategy although we have seen that the church used similar strategies in previous conflicts regarding the position of the church within the democratic state.

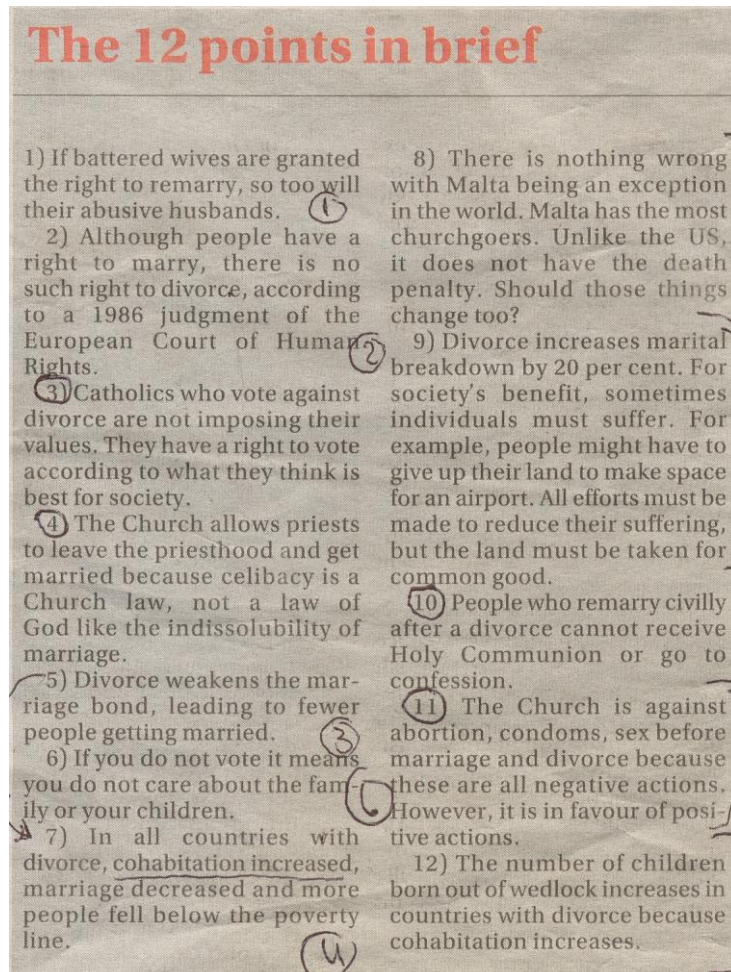
The referendum has shown us that the times are changing and that this change is also reflected within the political arena. The Nationalist Party has been in power for many years which made it hard to introduce changes that contradicted their political philosophy, a philosophy which is based on conservatism and Christian values. Divorce and the referendum however has divided the party and shows an increasing number party members with more liberal views on this matter. This could lead to the change that supporters of the IVA movement find absolutely necessary and can not do without.

Bijlage 3: Gronden voor de nietigverklaring van het huwelijk in Malta

A	Simulatio totalis	Total simulation	Simulazzjoni totali
B	Exclusio boni fidei	Exclusion of fidelity	Esklużjoni tal-fedeltà
C	Exclusio boni sacramenti	Exclusion of Indissolubility	Esklużjoni ta' l-indissolubilità
D	Exclusio boni prolis	Exclusion of children	Esklużjoni tat-tfal
E	Exclusio consortii vitae	Exclusion of communion life	Esklużjoni ta' l-ghaqda intima tal-hajja u l-imhabba
F	Conditio	Condition	Kunsens kundizzjonat
G	Vis et Metus	Force and fear	Forza u biża
H	Ignorantia	Ignorance	Injuranza dwar l-essenzjali fiż-żwieġ
I	Error personae /Error qualitatis personae	Error about the person / a quality of person	Żball dwar il-persuna jew xi kwalità essenzjali tal-persuna
J	Dolus	Deceit	Frodi
K	Defectus Discretionis iudicii	Lack of due discretion	Difett ta' diskrezzjoni ta' gudizzju
L	Inhabilitas assumendi onera conjugalia	Inability to assume marital obligations	Inabilità biex wiehed jiehu fuqu d-dmirijiet taż-żwieġ
M	Impotentia	Impotence	Impotenza
N			Proċess dokumentali

Figuur 4 de gemarkeerde gronden komen het meest voor op Malta

Bijlage 4: De twaalf punten om tegen scheiding te stemmen volgens de kerk

Figuur 5 The Sunday Times 27 maart, 2011

Bijlage 5: Flyer die uitgedeeld werd op de dag van het referendum

Figuur 6 Flyer met de huilende maagd Maria

Bijlage 6: Uitnodiging voor de stemming in het parlement 16 maart 2011

